

A

TANÍTÓKÉPZŐ-INTÉZETI TANÁROK

ORSZÁGOS EGYESÜLETÉNEK

II. EMLÉKIRATA.

GRÓF CSÁKY ALBIN

VALLÁS- ÉS KÖZOKTATÁSÜGYI MAGY. KIR. MINISZTER ÚR

Ő NAGYMÉLTÓSÁGÁHOZ

FELTERJESZTÉ

AZ EGYESÜLET VÁLASZTMÁNYA.

BUDAPESTEN,

SINGER ÉS WOLFNER KÖNYVKERESKEDÉSE

ANDRÁSSY-UT 10.

Nagyméltóságú Miniszter Ur!

Kegyelmes Urunk!

Az 1891-ik évi február 12-én bátorzkodunk az 1891-ik évi február 2-án kelt «Emlékirat»-unkat Nagyméltóságodhoz felterjeszteni, a mely emlékirat magában foglalta a Tanítóképző Intézeti Tanárok Országos Egyesülete 1890-ik évi közgyűlésének határozatait és ezek megokolását. Ezen határozatok a felvételre, tantervre, a gyakorlati kiképzésre és a képesítő vizsgálatra vonatkoztak. Az a körülmény, hogy Nagyméltóságod javaslatainkat magas figyelmére méltatta s az Országos Közoktatási Tanácsnak véleménynyilvánítás és részletes javaslatlattétel végett kiadván, munkálatunkat a megvalósulás útjára terelte, sőt a képesítő vizsgálatokra vonatkozó részt a szükségesnek látott módosításokkal a f. é. 12,152. sz. felső rendeletében már értékesítette is, — egyrészt a hála érzelmével töltött el bennünket Nagyméltóságod iránt, másrészt erőt, bizalmat, lelkesedést öntött belénk, hogy a megkezdett uton tovább haladva tervezett munkálataink érdekében tevékenységünket megkettőztetett erővel folytassuk.

Jelen alkalommal a tanítóképző-intézeti tanterv-árlatot bátorkodunk Nagyméltóságodhoz mély tisztelettel felterjeszteni, mint újabb két évi munkásságunk gyümölcsét. Ezen dolgozat tulajdonképpen végrehajtása a két évvel ezelőtt tartott közgyűlés határozatainak és megtestesítése, részletezése az Emlékiratban kifejtett alapelveknek. Szükségesnek tartjuk megjegyezni, hogy mint az alább következő részletekből kitűnik, munkálatunk nem kész tanterv, hanem csak alaprajza lehet a tanítóképző-intézetek számára kiadandó új tantervnek; de mégis világosan feltünteti a tervezett épület arányait, a kitűzött célokat, a részletezésnél megvalósítandó pedagógiai elveket. Az óraterv készítésénél tekintetbe vettük ugyanis a tanítóképzés speciális követelményeit, a népiskola feladatát, a néptanító munkakörét az iskolában és azon kívül, az erkölcsi érzület és jellem kifejlesztésének fontosságát. Törekedtünk, hogy a tanítóképzésnek két sarkalatos elve, a nemzeti és gyakorlati irány, a tervezetnek minden részében érvényesüljön. A tan- és óraterv összeállítását számos tanulmány, a tanácskozó teremben és a szaksajtóban folytatott beható viták előzték meg. Figyelembe vettük végre a tanügyi kormányznak a tanítóképző-intézeti tanterv reformjáról tett nyilatkozatait, közzé tett terveit.

Azon mély meggyőződéssel terjesztjük fel munkálatunkat, hogy ennek megvalósítása nemcsak a tanítóképzés célirányos fejlődésére fog hasznos lenni, hanem idővel ki fog hatni az egész népiskolai oktatás belső fejlődésére s eszközölni fogja, hogy ezen oktatásban a nemzeti és népélet követelményei az eddiginél nagyobb mértékben fognak érvényesülni. Alázatosan esedezünk tehát, méltóztassék ezen munkálatunkat a tanítóképző-intézetek számára kibocsájtandó új tanterv alapjául elfogadni s a munkálat részletes kivitelével, vagyis a részletes tanterv és utasítások elkészítésével egyesületünket megbízni.

A fentebb mondottak igazolásául bátorkodunk mély tisztelettel ide igtatni: 1. Bevezetésül a tantervmunkálat rövid történetét; 2. a kidolgozásnál alkalmazott főbb irányelveket; 3. a tanterv vázlatot a szükséges rövid megokolásokkal.

Történeti bevezetés.

A képzőintézeti tanterv revízióját a tanítóképző tanároknak még az 1889-ben tartott értekezlete felvette a tanácskozások tárgysorozatába, a mely értekezletet megelőzőleg a Magyar Tanítóképző első négy évfolyama több tanulmányt közölt a tanterv módosításáról. Az 1889-iki értekezlet az idő rövidege miatt nem foglalkozhatott e tárggyal. A tanítóképző tanároknak 1889-ben megalakult egyesülete szintén felvette programjába a tanterv módosítását s hozzá fogott annak tervszerű kiviteléhez. A Budapesten működő választmány először is kikérte az egyes tanártestületek véleményét a tantervmódosítás legfőbb elveire nézve; az egyesület hivatalos közlönyében, a Magyar Tanítóképzőben is több tanulmány jelent meg e tárgyban. Az 1890-ben augusztus 17—19-ik napjain tartott első közgyűlés megállapította a tanterv revízió alapelveit s a részletek kidolgozásával a középponti választmányt bizta meg.

A választmány törekedett e megbízatásnak minél jobban megfelelni. E célból az összes fővárosi tanítóképző tanárokból tanterv készítő nagy bizottságot alakított, a mely első teendőjének az anyaggyűjtést tartotta. Egyes jelesebb fővárosi és vidéki tagtársakkal általános tananyag- és órabeosztásokat készítettett; majd felhívta a tanári testületeket, hogy megjegyzéseiket a kinyomott tervezetekre tegyék meg, vagy önállóan újabb terveket készítsenek. E felhívásnak tíz tanártestület tett eleget. Eközben a Magyar Tanítóképzőben igen élénk vita folyt egyes tárgyak, különösen a pedagógia, gyakorlati kiképzés, zene, rajz és gazdaságtan anyaga, beosztása és módszere körül.

Habár a nagy bizottság ilyen módon sok és becses anyag birtokába jutott, az iskolai év végére járván, nem foghatott az összes tárgyak óratervének kidolgozásához, hanem csupán a pedagógiát és a gyakorlati kiképzést, mint a tanítóképző-intézetek legfontosabb tárgyait, vette elő, valamint foglalkozott az ének és zene tantervével is. A választmány a pedagógiai tárgyak tervének kidolgozására egy pedagógiai albizottságot küldött ki, a mely a neveléstani tárgyaknak mind általános, mind részletes tantervét kidolgozta.

Ez történt az 1890/91-ik iskolai évben. Az 1891/92-iki iskolai évben kifejtett munkásság az eddig összegyűlt anyag rendezésével kezdődött, minek megtörténte után a választmány részletes óraterv készítésére egy albizottságot küldött ki. Az albizottság a munkával rövid időn elkészült s javaslatait a választmány elé terjesztette. Ezzel az egész vonalon megindult a munka. A Magyar Tanítóképzőben minden egyes

tantárgy körül élénk vita fejlődött ki az illető szaktanárok részéről. A választmány pedig újra nagy bizottsággá alakulván, az egyes tantárgyak beosztását és óratervét behatóan kezdte tárgyalni. Körülbelül négy hónap alatt a nagy bizottság elkészült a munkával, s a választmány a közgyűlést a f. é. április 12-, 13-, és 14-ik napjaira összehíván, a munkálattal eléje terjesztette. A közgyűlés három napig tartó tanácskozás után a választmány által kidolgozott nagy bizottsági munkálattal bizonyos módosításokkal elfogadta s a tanítóképző-intézeti tantárgyak beosztását és általános óratervét véglegesen megállapította.

Ez tanterv-munkálatunk története. Csak a legfőbb mozzanatokot tüntettük fel, a melyek azonban mégis némi világot vetnek a munkálat haladására, valamint az általa felkelített mozgalomra. Az által, hogy a tanítóképző tanárok nagyobb részét sikerült a munkába bevonni s nekik a megfelelő aktív szerepet juttatni, elértük azon becses eredményt, hogy tanterv-javaslatunk az általános tapasztalatok, valamint a különböző tanítóképző-intézetekben uralkodó viszonyok lehető tekintetbe vételével készült el. Másrészt a munka tervszerű menete megóvta a javaslat egységét. A munkálat alapelvei ugyanis előre megállapítottván, ezek irányadóul szolgáltak a részletek kidolgozásánál. Egyébiránt meggyőződésünk, hogy a tantervkészítésnek ezen általunk követett módja kedvez a munkálat gyakorlati kivitelének is; mert az a körülmény, hogy a problematikus tételek a kibocsátás előtt éppen a tanárok részéről megvitatattak, megkönnyíti a tanterv intenczióinak megértését, köztudattá válását, általában biztosítja a reformok kedvező fogadtatását, egyszóval kedvezőleg hat a tantervnek mielőbbi helyes alkalmazására. Igaz, hogy a mi eljárásunk részben eltér azoktól, a melyeket hazánkban a tantervek készítésénél eddig követtek s talán fel lehetne ellene hozni a munkamenet szokatlan lassuságát, de tekintve azt, hogy éppen ezen eljárás által vált munkálatunk az évek óta gyűjtött tapasztalatok gyümölcsevő, ugyszólván mindnyájunk közös szellemi termékévé, a jelzett körülmény a munkálatnak talán inkább előnyéül tudható be, mint hibájául.

Tanterv-munkálatunk történetének kiegészítéseképpen még egy fontos körülményt bátorkodunk felemlíteni, a melyet a czélból, hogy munkánknek gyakorlati sikere legyen, mindenkor szem előtt tartottunk s ez: a magas kormánynak jóindulata. Vállalatunk sikere ugyanis lényegesen függött s függ attól, hogy a magas kormány helyesléseivel találkozik-e a tanítóképző-intézeti tanterv módosítása. Nagyméltóságodnak nyilatkozatai és a tanítóképzés ügyében kibocsátott felső rendeletei minket ez iránt teljesen megnyugtattak. Nagyméltóságod a népoktatás állapotáról kiadott XIX. jelentésben (a 9. lapon) hangsúlyozni méltóztatott, hogy a tanítóképzés terén általában reformokra van szükség; s hogy a reformálandó ügyek közé a tanterv is fel van véve, kitünik Nagyméltóságodnak az 1891-ben a tanítóképző-intézeti tankönyvekről kiadott 57,471. számú rendeletéből, a mely már határozott nyilatkozatot foglal magában, a mennyiben a „képezdek tantervének tervbe vett revízióját“ felemlíti. Külömben ezt az álláspontot bizonyítja Nagyméltóságodnak számos rendelete, mint a gazdasági

oktatás ügyében az 1889. évi 31,752. számú, valamint az 1890-ik évi 23, 714 számú felső rendeletei; továbbá a rajztanítás reformja érdekében az 1890-ik évben 5123 sz. a. kiadott felső rendelet; végre az 1891-ik évi 29,761 sz. a. kibocsájtott rendelet, a mely az állami tanítóképző intézetek számára az egyházi ének és zene tantervét foglalja magában stb. stb. Mind e rendeletek jogosan tekinthetők egy általános tanterv revízió előhírnökeiül.

Feltehető még azon kérdés is, hogy habár a magas kormány felvette programjába a tanítóképző-intézeti tanterv módosítását, vajjon helyesli-e, hogy egyesületünk annak részletes kidolgozásával foglalkozik. Tudvalévő dolog, hogy egyesületünk saját jószántából, az általános szükségérzetnek engedve fogott a tanterv revízió munkájához s a magas kormánytól erre hivatalos megbízatást nem nyert; ennek ellenére a fenti kérdésre megnyugtató válaszszal biztatjuk magunkat. Erre indít minket Nagyméltóságod nagy becsű nyilatkozata, midőn 1891-ben február 12-én emékiratunkat alázattal benyújtottuk: «Biztosíthatom önöket, hogy nem zárkózom el az önök véleménye elől, mert a teendőknek több oldalról jövő helyes megvilágítása elősegíti az ügyek helyes megoldását.»¹ Még biztatóbb volt a most lefolyt közgyűlés tisztelgése alkalmával hallott kegyes nyilatkozat: «Biztosítom önöket, hogy egyesületi munkálkodásukat őszinte mély érdeklődéssel kísérem; hozzám intézett felterjesztéseiket különös gonddal fogom tanulmányozni és az azokban kifejezetteket a lehetőség korlátai között a legszivesebben megvalósítani.»² Sőt Nagyméltóságod egyesületünk munkálkodását, a mely az utóbbi két évben a tanterv revíziójában pontosult össze, tényleg is támogatni méltóztatott, a mennyiben egyesületünk közlönyét, a Magyar Tanítóképzőt, éppen az utolsó két évben, 400—400 frt segélylyel tüntette ki.

A közoktatásügyi magas kormány ezen jóindulatú támogatásának több tekintetben jó hatása volt egyesületünknek a tanterv ügyében kifejtett tevékenységére. A munka menete nem akadt fenn; sőt az a tudat, hogy a magas kormány is szükségesnek tartja a munkát kivétel s egyesületünk munkálkodását igénybe szándékozik venni e téren, nagy mértékben bátorított bennünket, sőt oda ösztönzött, hogy lehetőleg czélszerű s a gyakorlatba közvetlenül átvihető tervezetet készítsünk. Kötelességünknek tartottuk továbbá, hogy a nagyméltóságú miniszteriumnak a tanítóképző-intézeti tanterv egyes részleteiről kibocsájtott rendeleteit behatóan tanulmányozzuk s munkálatunkat azokkal lehetőleg összehangoztassuk.

¹ L. Magyar Tanítóképző, 1891. évf. 101. l.

² L. Magyar Tanítóképző, 1892. évf. VI. füzet, 363. l.

Általános rész.

Az 1890-ben tartott közgyűlés a tanterv módosításának általános elveit a következőleg állapította meg:

1. A tanterv módosításának alapjául fogadtassék el az 1882. évben 3998. sz. a. a négy osztályu tanítóképző intézetek számára kiadott miniszteri tanterv.

2. A tanítóképző intézetek négy évfolyamuak legyenek, illetőleg a három évfolyamuak négy évfolyamuakká tétessenek.

3. Helyes a tanterv azon alapfelfogása, hogy tanítóképző intézetek általánosan képző és szakintézetek; de lényeges hibája a tantervnek, hogy benne az általános és szakképzés között levő viszony nincs helyesen, szabatosan megállapítva.

Szükséges, hogy az általános képzés mellett a szakképzés fokozatosan nagyobb tért nyerjen s az általános műveltségre tartozó tárgyak tanítása a 3-ik évfolyamban lehetőleg befejeztessék s a 4-ik évfolyam tulnyomóan, az eddiginél nagyobb mértékben fordítottassék a gyakorlati és szakképzésre. A 4-ik évfolyamban a növendékek az általános műveltséget célzó tantárgyakkal az ismétlések és az elemi iskolai módszer szempontjából foglalkozzanak.

A tanítóképző-intézeti oktatásnál az általános műveltséget célzó tantárgyak tanítása a pedagógiai szakképzés szolgálatában álljon.

4. Az egyes tantárgyak terve részletesebben kidolgozandó, mint a most érvényes tantervben van.

Az egyes tantárgyakból az anyag megállapítása legyen tekintettel: a tanítóképzők általános emberi és specziális hazafias és pedagógiai céljaira; nem az ismeretek sokaságára, hanem azok képző voltára és gyakorlati alkalmazhatóságára, az elemi és ismétlő iskolák tantervére, a tanítók társadalmi feladatára, a növendékek előképzettségére, a gyakorlati kiképzésre, a képesítő vizsgálat követelményeire s arra, hogy alapul és buzdítóul szolgáljon a tanítók további önképzésére.

A hittani, az elméleti és gyakorlati pedagógiai órák száma szaporítandó. A magyar nyelvre az eddiginél több óra veendő fel. Azon heti órák száma, melyeknél a tanár is jelen van, 33-nál magasabbra nem emelhető.

Figyelembe veendő továbbá, hogy minden képzőben az illető környék nemzetiségi viszonyai szerint a magyar nyelven kívül egy más hazai nyelv, a magyar vidékeken levő tanító- s általában a tanítónőképző intézetekben a német nyelv rendes tantárgyként tanítandó. A

történelem, mint művelődéstörténet taníttassék. A földrajz a III. osztályban is tanítandó. Általában a gyakorlati tárgyakra, mint a zenére, énekekre, szépirásra, rajzra különös gond fordítandó. A speciális házi ipar, mint ilyen törleendő és helyette a kézügyességet fejlesztő kézimunka alkalmazandó. A zene- és énekórák száma a kántorképzésre való tekintettel szaporítandó.

5. A tanító- és tanítónőképző intézetek tanterve lehetőleg egyforma legyen.

6. A rendes tanárok létszáma emeltessek, a segédtanári állás szüntessék meg s a helyett három évig tartó helyettes tanárság hozassék be; rendes tanároknak a nők is alkalmaztassanak; a gyakorlati tárgyak mint a rajz-, ének-, zene és testgyakorlás tanárai, rendes tanári ranggal és fizetéssel láttassanak el.

Eme javaslatokat a megokolással együtt Emlékiratunkba foglalva, még a múlt év február havában felterjesztettük a vallás- és közoktatásügyi magas kormányhoz. Kimutattuk a módosítás szükségét, előadtuk az okokat, a melyek minket a javaslatokban foglalt irányelvek kitzésére indítottak, valamint behatóan fejtegettük azon módokat, a melyek szerint emez elveknek az új tantervben érvényesülnök kell. Törekedünk a tanítóképző oktatásnak a közép-, polgári és elemi népiskolákhoz való viszonyát, az összekötő szálakat, valamint a határvonalakat kijelölni s ezen az alapon megállapítván a tanítóképző oktatás sajátosságait, kerestük a ezé irányos fejlődés útját. Így állván a dolog, feleslegesnek látszik, hogy ujolag az általános elvek fejtegetésébe bocsátkozzunk; de kötelességünknek tartjuk kimutatni, miként valósultak meg jelen tanterv-vázlatunkban legalább a főbb elvek. Szükség van erre azért, hogy feltünjék munkálatainkban a logikai folytonosság, az elvi szempontoknak a gyakorlati kivihetőség korlátai között való figyelembevétele. Taglalni fogjuk főleg, milyen viszony létesült tantervünkben az általános és szakképzés között s miként valósultak meg a gyakorlati és nemzeti szempontok.

Az általános és szakképzés viszonya. Közgyűlési határozataink első három pontjának célja a tanítói szakképzettséget emelni, a mennyiben a 3. §. kimondja, hogy az általános műveltségre szolgáló tantárgyak a három első évfolyamban lehetőleg befejeztessenek s a negyedik évfolyam főleg a szakképzés szolgálatában álljon. Ez a pont tantervmódosításunknak sarktétele, s ennek a lehetőség korlátai között való keresztülvitele képezte legfőbb gondunkat.

A dolog némi nehézséget okozott.

A tanítóképzők jelenlegi négy évfolyamos szervezete mellett, tehát a rendelkezésre szolgáló tér és eszközök növekvése nélkül két dolgot kelle összeegyeztetnünk: egyfelől a tanítói szakképzettséget fejleszteni; másfelől az általános műveltséget a régi színvonalon nemcsak meghagyni, hanem egyik-masik irányban, a mint az eddigi tapasztalatok szerint szükségesnek bizonyult, szintén előbbre vinni. E problémát csak a lehető időmegtakarítással, a koncentráció elvének czélszerű alkalmazásával, a tanítóképző oktatás legszorosabb érdekeinek, a néptanítói hiva-

tás feladatainak szigorú szemmel tartásával lehetett megoldani.

Azon intézkedéseink közül, a melyek a negyedik osztály tananyagának az általános műveltség szempontjából való leszállítását célozzák, az alább következőket emelhetjük ki.

A magyar nyelvből a költészetet két évfolyamra, u. m. a második- és harmadikra terjesztettük ki s kimondottuk, hogy az egyes műfajok tárgyalása kapcsán irodalomtörténeti ismeretek is közöltesse- nek. Ez által a negyedik osztály irodalomtörténeti tanítása lényegesen megkönnyítettett.

A történelmet, a mely eddig csak a harmadik és negyedik osztályban szerepelt, felosztottuk az első három évfolyam között s a negyedik osztály számára csak az alkotmánytan maradt meg heti egy órában.

A mértant a negyedik évfolyamból töröltük.

A természettudományok közül a természetrajz és vegytan a három első osztályban egészen befejezettek, s a negyedik évfolyam számára csak a természettan egy része marad. Azonkívül a gazdaságtan anyagát a természetrajzhoz csatoltuk, miért ez, mint külön tárgy, a negyedik osztályban esik. Az egészségtant a neveléstani tárgyak kapcsán véljük tanítandónak, ezért ez nem képezi a negyedik osztálynak külön tárgyát.

A művészeti és gyakorlati tárgyak (zene, rajz, torna, gazdasági és közügyesítő gyakorlatok) azon természetüknél fogva, hogy folytonos gyakorlatot kívánnak, valamennyien szerepelnek a negyedik osztályban is, habár ezeknél is 1-1 óra a módszerre fordítandó.

A negyedik évfolyamban a szakműveltség növelését célzó javaslatunk közül kettőt említünk fel. Az egyik, hogy a gyakorlati tanítási órák számát háromról nyolcra emeltük fel. A másik intézkedés pedig az, hogy, az első és második elemi iskolai osztály tantárgyainak módszerét kivéve, a mely a harmadik évfolyamban végzendő el, a részletes módszertant a negyedik évfolyamba helyeztük át s az illető szaktárgyakhoz csatoltuk.³⁾

Összehasonlítás kedvéért ide iktatjuk, miként oszlik meg az arány a negyedik évfolyamban az általános műveltséget és a szakképzettséget célzó tantárgyak között a jelenleg érvényes tanterv és a mi javaslatunk szerint. Megjegyezzük, hogy miként az első emlékiratunkban tettük, a művészeti és gyakorlati tárgyakat figyelmen kívül hagyjuk.

Az 1882-iki tanterv szerint:

az ált. műveltségre szolg. tantárgyak óraszámára	18 ⁴
a szakképzésre szolg. tárgyak óraszámára	6 ⁵

³⁾ Ezen eljárásunk indító okait első emlékiratunkban fejtegettük, ezért az újabb okadatolás helyett említett emlékiratunk II. és III. fejezetére bátorkodunk utalni.

⁴⁾ A hittant és egészségtant beleszámítva.

⁵⁾ A számtanból egy órát ide számítva.

A tantervjavaslat szerint:

az ált. műveltségre szolg. tárgyak óraszámá 11

a ped. képzésre szolg. tárgyak óraszámá 14

Ezen adatok lényeges haladást mutatnak a kitűzött irányban. Fájdalom, a mi javaslataink szerint is a czélnak csak megközelítéséről beszélhetünk, de azt elérnünk nem sikerült. Akadályozott ebben az, hogy a négy évfolyam összes tantárgyait nem lehet három évre beosztani a nélkül, hogy a három első évfolyam túlterhelése be ne következék. E szerint jelen tanterv-javaslatunk megvalósulása esetén is azon cél, hogy tanítóképzeinkben legyen egy tisztán a szakképzés szolgálatában álló, gyakorlati év, csak óhaj marad.

* * *

A mi az egyes tantárgyak beosztásánál és óraszámánál érvényesített irányelveket illeti, ezekadva vannak az 1890. évi közgyűlési határozatok 4—6. §-aiban, a melyeket első emlékiratunkban behatóan fejtegettünk. Ezen elveknek alkalmazása leginkább a részletes tanterv készítésénél fog kitűnni, azonban kettőt most is ki kell emelnünk, a mely már vázlatos terünk készítésénél is szembeötlően érvényesült; ez a gyakorlati és a nemzeti irány.

Gyakorlati irány. Első emlékiratunkban behatóan fejtegettük a tanítóképző oktatás gyakorlatiségének célját, szükségességét, mibenlétét. Az ott felhozottak szerint ezen irányon általában az értendő, hogy a tanítóképző oktatás legyen tekintettel a néptanító feladataira. Oly ismeretek és ügyességek nyújtandók tehát a tanítóképző ifjaknak, a melyeket ők az életbe közvetlenül átültethetnek s népiskolai oktatásuk alkalmával érvényesíthetnek. Ezt a czélt nemcsak a módszertan beható részletezése és általában a szakképzettség emelése által lehet elérni, hanem szem előtt kell tartani minden egyes tantárgy tanításakor. Arra törekedtünk ezért a tananyag kijelölésénél, hogy kellő összhangba hozzuk az elméletet a gyakorlati ismeretekkel, a tudományos elemből annyit nyujtsunk, a mennyi a tanítói általános műveltség kifejlesztéséhez, a közönségesebb természeti és életviszonyoknak magasabb szempontból való és biztos megítéléséhez okvetlenül szükségesek, de a cél mindig az utóbbi, az ismeretek könnyű gyakorlati alkalmazhatósága legyen.

Annak bizonyosságául, hogy a gyakorlati irányt következetesen szem előtt tartottuk, s ezentul is követni fogjuk, bátorkodunk példákat felhozni tervezetünkéből. A test és élettan tanítását a testi neveléssel és az egészségtannal kapcsoltuk össze; az általános nevelést a lélektanhoz csatoltuk; a népiskolai pedagógiát és szervzettant kiegészítettük az iskolai egészségtannal. A magyar nyelv és irodalom tanítása alkalmával kiválóan kívánjuk ápolni a fogalmazási, olvasási, szavalati és szónoklati gyakorlatokat. Az irodalomtörténet körébe felvettük az ifjusági irodalom ismertetését. A földrajzi alapfogalmak tanítását a szülőföld ismertetésével kapcsoltuk össze. A természettudományok tanítását különösen gyakorlati

irányban kívánjuk tartani, ami kitűnik abból, hogy a gazdaságtannal és a technológiával kötöttük össze.

A nemzeti irány. A másik szempont, a mely az egyes tárgyak óraszámának kiszabásánál és anyagának felosztásánál érvényesült, a nemzeti szempont. Ennek követésére az egyesület választmányát és közgyűlését részint pedagógiai, részint kulturpolitikai okok indították.

Ismert tétel a pedagógiában, hogy minden tanítás hatásának maradandóságát és erkölcsi képző erejét leginkább az biztosítja, ha a tanítás nem összefüggés nélküli ismerethalmazt, hanem szervesen összefüggő egészet nyújt. A tanítóképző-intézeteknek mint a tanítók előkészítő iskoláinak, a szilárd erkölcsi jellem kifejlesztésére s biztos és könnyen alkalmazható ismeretek nyújtására különösen kell törekedniök, a mely fontos cél a jelzett pedagógiai törvény követésének szükségét nagy mértékben fokozza. A tanítóképző oktatásnál az ismeretek sokfélesége és igen elágazó volta mellett is azon szerencsés körülmény forog fenn, hogy többféle eszköz kínálkozik a szétszórt ismeretköröknek bizonyos szempontok szerint való belső egybefűzésére. Ilyen összekötő eszmekör a pedagógia elmélete és gyakorlata, a melyben az egész tanítóképző oktatásnak összeponatosulnia s a mely szerint igazodnia kell. Ilyen fontos és gondosan ápolandó kapocs a vallás is, a mely szintén méltán követeli azon jogot, hogy az egész tanítóképző oktatásnak alkotó eleme legyen. De ezeknél semmivel sem kisebb jelentőségű, sőt hazai tanítóképző-intézeteinkre nézve első rangú fontos tényező a nemzeti szellem, a mely a nemzet kulturájában és életében nyilvánul.

A nemzeti hagyományoknak és kulturának szintén megvan az erkölcsnemesítő, nagy és dicső tettekre buzdító hatása, mint arról nemzeti történetünk lapjai tanuskodnak. A nemzeti irányu oktatás ezen kívül az ismeretek szilárdságát és könnyű alkalmazhatóságát is biztosítja. Bármely nevelői eljárás életre valóvá és gyakorlativá csak akkor válik, ha számol a létező viszonyokkal. A tanítóképző-intézet és a népiskola, mint minden tanintézet, a nemzeti életből meríti erejét s ennek fejlesztésével éri el célját, ezért azon alapot, a melyhez a nevelő oktatás minden ténye fűzendő, a nemzeti hagyományok s a nemzet jelen élete adják meg s az oly tanításnak, a mely nem közvetlenül e forrásból merít, maradandó nyoma nincs. Kimondott tételünknel fogva még az is megkívántatik, hogy a tanítás a nemzeti élet konkrét viszonyaira alkalmazza tételeit, s ha ezt szem elől téveszti, úgy a tanítás elveszti gyakorlati értékét. A nemzeti irány tehát nagyon előmozdítja az oktatás sikerét és erkölcsi értékét, ezért szükséges, hogy a tanítóképző oktatás a nemzeti szempont szerint rendeztessék be mind egészében, mind részeiben.

A nemzeti irány nem áll ellentétben a pedagógiai és vallásos iránnyal, nem zavarja meg ezen tényezők egységesítő munkáját, sőt előmozdítja azt. A tanítók pedagógiai szakképzettsége sem lehet egészen abstrakt természetű s pusztán általános emberi jellegű; a pedagógiai műveltségnek is az erőt és hasznavehetőséget a nemzeti jelleg adja meg. A vallásnak szintén párosulnia kell a nemzeti érzülettel, hogy a kedélynek a jótékony egyensúlyt megadhassa. A nemzeti irány tehát

a tanítóképző oktatásra nézve nem egy újabb, egy harmadik közép-pont, hanem az egész felett uralkodó és annak minden részét átható szellem. Oly hatással van ez az oktatásra, mint a fára a jó talaj és levegő, a mely nélkül elcsenevészik és gyümölcsöt nem hoz.

De nemcsak pedagógiai, hanem politikai okok is megkövetelik, hogy hazánkban a tanítóképző oktatásnak nemzeti jellege legyen. Ma már minden művelt ember elismeri, hogy hazánkban az összes nemzetiségeket egybeforrasztó magyar kulturának megalkotása körül a népiskolának első rangú szerepe van. S a népiskola e feladatának csak akkor felelhet meg, ha benne az oktatás egészen nemzeti alapra van fektetve. Tagadhatatlan, hogy a népiskola ma már jobban megfelel nemzeti kulturális hivatásának, mint az előtt. Vannak nemzeti szellemben készült olvasó- és tankönyveink, s tanítóink jórésze kellőképp tudja oktatásában érvényesíteni ezt az irányt. De azért még távol állunk attól, hogy a népelet és a nemzeti kultúra termékei képezzék egységes alapját, kiinduló pontját az oktatásnak.

Ezen czélnak megvalósítása nem csupán a tanuló-, vezér- és olvasókönyvektől, valamint a tantervtől függ, hanem kiválóképpen a tanítótól. Mert főleg a tanító egyéni műveltsége biztosítja az oktatás egységes irányát, a tanterv és a könyvek intencziójának megvalósítását. Járatosnak kell lennie a magyar irodalomban, történelemben, ismerni kell jól a magyar földet s az itt lakó népek életét, foglalkozását, hogy ezen elemeket kellőleg érvényesíthesse tanításában. Ezen ismereteket, a magyar irodalom szeretetét, a magyarság ügyéért lelkesedést a tanítóképző-intézet van hivatva a tanítókba beoltani s így a népiskolai oktatás nemzeti irányban való fejlesztésének kezdete a képző-intézetekben van.

Mind pedagógiai, mind kulturpolitikai szempontok követelik tehát tanítóképző-intézeteinkben a nemzeti irány ápolását. Misszionárius intézetekké kell tanítóképzőink mindegyikét fejleszteni, a melyekből szilárd jellemű hazafiak, a nemzeti művelődés hivatott apostolai kerüljenek ki.

Tagadhatatlan, hogy tanítóképzőink nagyobb része a hazafias tanárok vezetése alatt eddig is elismerésre méltóan sokat fáradozott a magyarság terjesztése érdekében, s 1868 óta szép siker koronázta buzgó munkájukat. Azonban még csak a kezdet kezdetén vagyunk. Majd ha e hazának minden gyermeke édes magyar nyelvünkön köszönti társát, ha a rónán és bérceken mindenütt a magyar dal zeng, s ha a hazaszeretet lángja minden lakost egyformán hevít: akkor mondhatjuk csak el, hogy a népiskola és a tanítóképző-intézet híven betöltötte magyar kulturális hivatását.

Hogy tanítóképzőink teljes erővel munkálkodhassanak a mondott irányban, ahhoz számos tényező szükséges, a melyek közül egyike a leghatásosabbaknak a t a n t e r v. Nem tagadjuk, hogy tanítóképzőink a jelenlegi tanterv mellett is sikeresen munkálkodhatnak a nemzeti kultúra érdekében. Azonban a tanterv a sikernék biztosítása és fokozása céljából fejlesztésre szorul. Azon tantárgyaknak, a melyek a magyar kulturának leghatalmasabb fejlesztői, mint a magyar nyelvnek és irodalomnak, a magyar történelemnek, földrajznak és zenének, kevés időt szán; s a többi tárgyak anyaga sem lévén ez irányban részletezve, nem biz-

tosítja a magyar nemzeti szempontnak az oktatásban való teljes érvényesülését.

Jelen javaslatunkkal e hiányokon segíteni óhajtunk; de mielőtt azon intézkedések részletezésébe fognánk, a melyeket tantervünkbe a nemzeti irány szempontjából felvettünk s a részletezésnél majd alkalmazni szándékozunk, szükségesnek tartjuk már eddig is figyelembe vett és ezentúl is követendő általános szempontokat jelezni.

A tanítóképző oktatásnak a nemzeti szempontok szerint való be rendezésénél irányadónak tartjuk a népiskola nemzeti feladatát s annak a magyar nemzeti s az általános műveltséghez való viszonyát.

A népiskolának feladata a nemzetnek oly lelkes polgárokat nevelni, a kik magyar honpolgári hivatásukat képesek legyenek felfogni s azt jól betölteni. Ennek elérése végett szükséges, hogy a népiskola a gyermekekben a hazafias érzületet kifejlessze, a nemzeti ügyek iránti érdeklődésüket ébresztesse, testi fejlődésüket előmozdítsa; kedélyüket, értelmüket a nemesebb czélok, a szép, jó és igaz, iránt fogékonytá tegye, s bennük azon ismereteket és ügyességeket is kifejtsé, a melyek anyagi előmenetelüknek alapját képezi. Ezt szem előtt tartva, a tanítóképző nevelő oktatás feladata az ifjakat oda képesíteni, hogy a népiskolában a nemzeti irányú nevelő oktatás összes követelményeinek megfelelhessenek. A tanítónak ezen hivatás teljesítése szempontjából bírnia kell mindazon hazafiúi erényekkel, a polgári kötelességeknek oly magas fokú tudatával, s a szellemnek azon intelligentiájával, a mely hazánkban a művelt polgároktól megkívánható s azon kívül el kell látva lennie azon tudományos ismeretekkel, gyakorlati ügyességekkel és pedagógiai képzettséggel, a melyek őt a népiskolai teendők végzésére képesítik. Mindezekre elő kell készítenünk a növendékekét a tanítóképző intézetekben. E szerint a képzőintézeti nemzeti irányú nevelő oktatáson nem csupán a nemzeti életet visszatükröző tudományokban, a magyar irodalomban, történelemben és földrajzban való kiképztetés értendő, hanem az egész egyén értelmének, kedélyének, erkölcsiségének, sőt testi életének is általános ki művelése. A nemzeti irány szempontjából szükséges tehát az előbb említett tárgyakon kívül a mennyiségtant, természettudományokat a művészeteket, a test fejlesztésére és ügyesítésére szolgáló tantárgyakat is felvenni a tanítóképző oktatás körébe.

A tanítóképzőintézeti nemzeti irányú oktatás feladatainak kiszabásánál figyelembe veendő még az a másik körülmény is, hogy a népiskola a gyermekek lelkében, az általános műveltségnek csupán alap-elemeit rakja le, a melyeknek körét és jellegét szigoruan megszabja a népiskola nemzeti feladata. A népiskola a nép zömének oktató intézete lévén, a népélettel kell szoros kapcsolatban lennie s így az általa nyújtandó alapműveltségnek csupán a magyar nemzeti s főleg a népies elemeket kell felölelnie. A népiskolai oktatás ezen nemzeti jellege szerint kell igazodnia a tanítóképző nevelő oktatásnak is. A tanítóképző intézet, éppen úgy, mint a középiskola magasabb fokú általános műveltséget nyújt ugyan; de míg a középiskolában a magyar nemzeti műveltség az idegen népek által elért műveltséggel hozatik szoros kapcsolatba az általánosabb emberi szempontok és a nemzeti

műveltség kiegészítése érdekében, addig a tanítóképző-intézetben a népiskola hivatására tekintettel az oktatásnak főleg nemzeti jellege domborítandó ki s az idegen kultúrából csak annyi veendő fel, a mennyi a magyar kulturális élet jelen és mult viszonyainak megértéséhez, okadatolásához okvetetlenül szükséges.

A tanítóképző oktatásnál tehát fel kell ölelni az általános műveltség kifejlesztésére szolgáló összes tantárgyakat, de a legnagyobb súlyt mégis a sajátlagos magyar nemzeti műveltséget nyújtó tárgyakra kell fektetnünk, milyenek a magyar nyelv és irodalom, Magyarország története és földrajza; a tantervben a többi tárgyakra fordítandó hely és idő kijelölésénél azonban szintén azon szempont legyen irányadó, hogy mennyire alkalmasak azok a tanítóképző oktatásnak a népiskola által meghatározott nemzeti feladatát előmozdítani.

Szükséges továbbá, hogy az egyes tantárgyak anyagának részletezésénél s általában a tanítóképző oktatás egész vonalán kellőképpen érvényesítsük a magyar szempontokat, a magyar nemzet és különösen a nép életjelenségeit, a mult és jelen kulturális és közgazdasági viszonyainak ismertetését. Oly módon kell az egyes tantárgyakat kezelni, hogy a tanítóképző ifjak a magyar népelet jelenségeit ne csak megismerjék, hanem az azokkal való foglalkozást meg is kedveljék, azoknak kutatására buzduljanak s tanulmányaikat ebből a szempontból tekinteni és megítélni törekedjenek. Szükségesnek tartjuk például, hogy a lélektanban és pedagógiában a magyar ember sajátlagos jellemvonásai tárgyaltassanak, valamint a magyar népnek a gyermekek gondozása és nevelése körüli eljárásai megismertessenek. A magyar irodalom tanítása alkalmával a népies ifjusági s általában szépirodalomra különös gond fordítandó. A földrajzban a népfoglalkozások, a nép életrajza, az egyes helyekhez fűződő népmondák, történeti hagyományok lehető részletesen adassanak elő. A mennyiségtan anyagába az ország közgazdasági viszonyainak ismertetése is bevonandó. A természettudományok tanítása a népnél honos iparral, kereskedelemmel és földműveléssel legyen szoros kapcsolatban. A zenében a magyar népdal, a rajzban a magyar motívumok ismertetése s a tornában a magyar játékok gyakorlása különös gonddal ápolandó stb.

* * *

Ezek azon főbb elvek és módok, a melyek szerint tanítóképző oktatásunkban a nemzeti irányt meg akarjuk valósítani s a melyekből az előadottak alapján hármass feladat származik.

1. A tanítóképző-intézeti tantervbe mindazon tárgyak felveendőek, a melyek a népiskolára tekintettel a nemzeti irányú nevelő oktatás eszközeit képezik s a tárgyak óraszámának s anyagának általános kijelölésénél irányadó legyen azon érték, a melylyel az egyes tárgyak a nemzeti irány megvalósítása szempontjából bírnak.

2. A részletes kidolgozásnál az egyes tantárgyak anyagába mindazon elemek felveendőek, a melyek a nemzeti s különösen a népelet és műveltség nyilvánulásai gyanánt tekinthetők.

3. Az oktatás alkalmával az irodalmi művek, történeti hagyományok, s lehetőleg az illető környéki, vagyis a növendékek tapasztalat körébe eső népelet-jelenségek képezzék a kiinduló pontot s a megállapított tételek a nemzeti élet különböző viszonyaira alkalmaztassanak gyakorlatilag.

Az első pontban foglalt feladat megoldását már a tanterv-vázlat, a másodikat a tananyag részletezése s az utolsót a tantervhez fűzött utasítások eszközlik.

Kötelességünknek tartjuk kimutatni, hogy javaslatunkban, mint tanterv-vázlatban, mily intézkedések vannak az első pontban foglaltaknak kivétele, vagyis a nemzeti irány általános követelményeinek kielégítése érdekében. A tantervvázlat egyes idevonatkozó javaslatait a nemzeti irányu népoktatás általános feladatai szerint fogjuk úgy, a mint itt következik, csoportosítani.

1. «A magyar népoktatásnak első és legfontosabb célja az, hogy hazánknak iga z magyar honpolgárokat neveljen, a kik egyrészt a magyar állam nyelvét szóban és írásban birják, s kiknek szíve és elméje a magyar nemzeti hazafias lelkesedéstől minden ízében át van hatva».⁶

Képző-intézeti növendékeinknek ezen feladat megoldására való előkészítése az által történik, ha bennük a hazafias érzelmeket fejlesztjük és megszilárdítjuk. Habár a hazafias erényeket az egész tanítóképző nevelő oktatás által, tehát minden egyes tantárgy tanítása alkalmával lehet és kell ápolni, mindazáltal vannak egyes tantárgyak, a melyek a hazaszeretetnek kifejlesztésére első sorban alkalmasak; ezek: a magyar nyelv és irodalom, a magyar történelem és alkotmánytan és Magyarország földrajza. Ezen tantárgyakra, tekintve a hazafias érzelmek kifejtése körüli rendkívül fontos szerepeiket, tanterv-vázlatunk készítésénél különös figyelemmel voltunk, azok óráinak számát felemeltük úgy, hogy óraszaporításaink főrésze e tárgyakra esik. Tantervvázlatunknak ide vonatkozó főbb módosításai tehát a következők.

A magyar nyelvi és irodalmi órák számát felemeltük 10-ről 14-re s ezen tárgy tanításának céljául a nyelvkészséget szóban és írásban, valamint a magyar irodalom ismeretét tűztük ki.

A világtörténelemnek, mint külön tárgynak tanítását megszüntettük s a történelmi tanítás középpontjává Magyarország történetét tettük. A történetnek ilyen irányu tanítására az eddigi heti 7 óra helyett 8-at tettünk fel.

A földrajzi tanítás főfeladatául Magyarország földrajzának megismertetését tűztük ki s erre az első évfolyamban 2 órát s a második évfolyam heti 2 órák kollégiumának első felet szántuk, míg a jelenleg érvényes tanterv szerint Magyarország földrajza az első évfolyam első felében már elvégzendő.

2. «A népiskolai nevelő oktatásnak második fontos feladata az,

⁶ Ezen, valamint a következő idézetek K o z o c s a Tivadarnak «A szakszerű és gyakorlati irányu tanítóképzésről» című értekezéséből vannak véve. L Magyar Tanítóképző 1891. évf. 57. oldal.

hogy a hazának erős, egészséges, munkabíró, ügyes polgárokat és katonákat neveljen, illetve ezek nevelését helyes alapon megindítsa.»

A tanítók e feladatra szintén a tanítóképző intézetekben készítendőek elő és pedig egyrészt azért, ha a növendékek maguk is erőteljes és ügyes honpolgárokká neveltetnek fel; másrészt, ha megtanulják azon módokat, a melyek szerint a gyermekek testi épségének, egészségének megóvását, testük erősítését, ügyesítését eszközölni kell. A növendékek testi erejének kifejlesztésére szolgálnak a torna és játék s részben a gazdasági és kézügyességi gyakorlatok; a testi fejlesztés körüli tanítói teendők megismertetésére pedig a testi neveléstan, egészségtan s a torna és játék tanításának módszere s részben a természettudományok. Tantervünk készítésénél e tantárgyakra, habár egynémelyiket pedagógiai szempontból nem is tettük különálló tárggyá, a kellő gondot fordítottuk. Főbb javaslataink a következők:

A tornára és játékra, valamint a torna és játék tanításának módszerére összesen heti 8 órát vettünk fel.

A test- és egészségtan, valamint a testi neveléstan az első osztály tantárgyát képezi heti 2 órában. Az iskolai egészségtant a harmadik osztályban kívánjuk taníttatni az iskolai neveléstanal kapcsolatban.

3. «A népiskolai oktatásnak harmadik főcélja a magyar nép munkásságának s ebből folyó anyagi jólétének, vagyonosodásának emelése.»

A népiskola ezen fontos s eddig kellőképpen nem méltatott feladatának teljesítésére előkészíteni a tanítónövendékeket első rangu kötelesség. A vagyonosodáshoz szükséges eszközök ismeretét leginkább a természettudományok nyújtják, az eszközök okos és számító felhasználásához szükséges szellemi pallérozottságot pedig a mennyiségtan fejleszti ki; a munka szeretetére és értelmes kivitelére a gazdasági és kézügyesítő gyakorlatok tanítanak meg. Ezeket szem előtt tartva, a növendékeket a felsorolt tárgyakban alaposan ki kell képezni, valamint a neveléstanban azon módra megtanítani, a mely szerint ez ismereteket és ügyességeket miként és mily mértékben kell a gyermekekben kifejleszteni. A cél megvalósítására tanterv-munkálatunkban a következő javaslatok foglaltatnak:

A természettudományoknak a gazdaságtannal és technológiával kapcsolatos tanítására (a módszertannal együtt) a négy évfolyamon keresztül összesen 12 órát vettünk fel.

A mennyiségtani heti órák számát, mint a mostani tantervben is van, összesen 13-ban állapítottuk meg.

A gazdaságtani és kézügyesítő gyakorlatokra nagy gondot kívánván fordítani, a kettőt együtt összesen heti 14 órában tartjuk szükségesnek tanítani.

4. «A népiskolai nemzeti nevelő oktatásnak negyedik feladata a nép kedélyvilágának nemesítése művészeti irányban.»

Népünk nyers s érzéki élvezetekre és indulatosságra hajlandó természeténél fogva rendkívüli fontosságú a népiskolában a művészeti tár-

gyaknak művelése s ezek által a gyermekek izlésének, érzelmvilágának finomítása. Azonkívül a művészeti tárgyak igen alkalmasak a nemzeti érzület fejlesztésére, azért különösen a zenét jogosan sorolhattuk volna azon tantárgyak közé, a melyekkel az I. pont alatt, mint a hazaszere-tetre indító eszközökkel, foglalkoztunk. A zene továbbá a vallásos ér-zelem fejlesztésére is igen alkalmas, a rajzbeli ügyesség pedig kiváló gyakorlati hasznot is hajt s előmozdítja a többi tárgyak tanításának sikerét. Ezen, valamint az I. emlékiratunkban kifejtett okok követke-zésében szükségesnek tartjuk, hogy a tanítónövendékek a zenében és rajzban alaposan kiképeztessenek s a népiskolai nevelő oktatásnak ezen pont alatt jelzett feladatának minél tökéletesebb megoldására képesít-tessenek. Javaslataink tehát a következők-

A zene és ének, s ezen tárgy módszerének tanítására az eddigi 14 óra helyett összesen heti 20 órát jelöltünk.

A rajzra és szépirásra, valamint ezen tárgyak módszerének tanítására a négy évfolyamon keresztül összesen heti 14 órát tüztünk ki az ed-digi 7 óra helyett.

5. «Végre a népiskolai nevelő otatásnak ötödik s szintén rend-kívül fontos feladata a nép vallás erkölcsi állapotának ja-vítása, vallásos érzületének ápolása.»

E cél érdekében a tanítóképző-intézetekben a vallás tanítására nagy gondot kell fordítani s általában szükséges intézeti nevelésünknek és oktatásunknak vallásos irányban való fejlesztése. E szükségnek ki-vántunk legalább részben az által tenni eleget, hogy a hittani órák számát 6-ról 8-ra emeltük fel.

* * *

Ezeknek mély tisztelettel történt előrebocsátása után bátorkodunk tanterv-vázlatunkat a szükséges megokolásokkal így, a mint alább követ-kezik, ide iktatni. Tájékozódásúl s a célból, hogy a forrásokra való minduntalan hivatkozást elkerüljük, megjegyezzük, hogy az egyes tan-tárgyak megokolásánál feldolgozott adatokat, elvi fejtegetéseket a bi z o t t -s á g i j e l e n t é s e k b ő l, a v á l a s z t m á n y i é s k ö z g y ű l é s i j e g y -z ő k ö n y v e k b ő l, s a Magyar Tanítóképző évfolyamaiban megjelent c z i k k e k b ő l merítettük.

A tanítóképző-intézetek vázlatos tanterve.

Hit- és erkölcstan.

Ezen tárgy anyagának kijelölése a felekezeti hatóságok jogkörébe esik. Osztályonként heti 2—2 óra.⁷

Neveléstan.

I. osztály. Test- és élettan egészségtani és neveléstani vonatkozásokkal. Hetenkint 2 óra.

II. osztály. Lélektan s annak alkalmazása a nevelésben. Hetenkint 3 óra.

III. osztály. Népiskolai pedagógia és a népiskola I. II. osztályainak módszertana. Hetenkint 3 óra.

IV. osztály. A nevelés elméletének története. Szerveztan és iskolai egészségtan. Hetenkint 2 óra.

Megjegyzés. Az egyes népiskolai tantárgyak részletes módszertana az illető szaktárgyakhoz van csatolva.

Gyakorlati tanítás.

Az I. osztályu növendékek alkalomszerűleg, felváltva felügyelnek a gyakorlóiskola növendékeire; részt vesznek játékaikban és kirándulásaikban.

A II. osztályu növendékek időközönként látogatják a gyakorlóiskolát.

III. osztály. A gyakorlóiskolai tanítás szemlélete, tanítási gyakorlat (minta-, próbaleckék). Hetenkint 2 óra.

IV. osztály. Tanítási gyakorlatok s ezeknek megvitatása, gyakorlóiskolai látogatások. Hetenkint 8 óra.

Megokolás.

Neveléstan. Ezen tárgyra vonatkozó javaslatunk az állami tanítóképző-intézetek számára kiadott tantervvel megegyezik abban, hogy az emberi test- és egészségtan az I. osztályban, a lélektan a II.

⁷ A jelenlegi tantervtől csak abban különbözik, hogy a IV. osztály heti 2 órát kapott. Ennek megokolása az I. Emlékiratban és jelen emlékiratunk általános részében foglaltatik.

osztályban, a neveléstörténelem és népiskolai szervezeten a IV. osztályban fordul elő. A különbségek pedig a következők: a) A testi nevelésben összekapcsoltatott a test-élet- és egészséggtannal; b) az általános nevelésben a lélektanhoz köttetvén össze a III. osztály tárgya megszünt lenni; c) az általános oktatásban a III. osztályban megelőzi a részletes módszertan tanítását s ezért a beszéd- és értelemgyakorlatok, valamint az irva olvasás tanításának módszere a II. osztályból a III-ikba került; d) az egyes népiskolai tárgyak részletes módszertana az egyes szaktárgyak mellett a IV. osztályban adatik elő.

Ezen módosítások okaiul röviden a következőket hozhatjuk fel:

Az a) és b) alatt felhozott azon módosításokkal, hogy a testi nevelésben a test- és élettanhoz, az általános nevelésben a lélektanhoz csatoltatott, mind az I. Emlékiratban, mind jelen iratunk általános részében bőven foglalkoztunk, ezért ennek újabb megokolását feleslegesnek tartjuk.

A c) alatt említett módosítást gyakorlati és elméleti okok tették szükségessé. A képzőintézeti nevelésben oktatásnak legfontosabb része a módszertan, a mely leginkább vár közvetlen gyakorlati megvalósításra a tanítónövendék részéről. A módszertan tanítását, a melyben az összes nevelésben elvek, de különösen az értelmi nevelés elvei találhatnak szemléltető módon gyakorlati alkalmazást, nem tartjuk a lélektan által úgy, a mint a jelenlegi tantervben van, kellőleg előkészítettnek, hanem szükségesnek véljük, hogy ennek tárgyalása előtt a növendékek a nevelésben feladataival, az oktatásban általános eszközeivel és szabályaival megismerkedjenek. Tapasztalat szerint a jelenlegi tanterv által követett azon eljárás, hogy a részletes módszertan kapcsán közöljük az általános nevelésben és oktatásban anyagát, zavarja a tárgyalás menetét és időpazarlással jár.

De ellenkezik ezen eljárás a neveléstudomány fejlődésével is. A nevelés és oktatás elveit t. i. nem az életben ténylegesen érvényben levő eljárás megfigyeléséből állapították meg, ellenkezőleg ez eljárással való elégedetlenség bírta rá a gondolkodókat, hogy új elveket hirdessenek s ezek által az uralkodó praxist átalakítsák, helyes utat tereljék. Ez elveket az ember rendeltetéséről és természetéről való meggyőződésükből vezették le.

Annak szükségét a jelenlegi tanterv is több ízben hangoztatja, hogy a módszertan «lélektani alapon» taníttassék, sőt kimondja, hogy «a lélektani ismeretek a tárgyak módszerénél gyakorlatilag alkalmaztatnak»; azonban a kijelölt utat nem követi. A természetes és logikus eljárás az, hogy mivel a módszertan nemcsak a lélektan, hanem a didaktika és részben az általános pedagógia elveinek alkalmazását is rejti magában, előbb a tárgyakkal, mint általánosakkal, végezzünk s csak azután térjünk a részletezésre. Ez által el fogjuk érni, hogy a növendékek a módszertan sokszor bonyolult utain a lélektan és a nevelés-oktatáselmélet világitása mellett biztosan és gyorsan fognak haladni s megtanulják, hogy minden eljárásukat magasabb szempontoknak helyezték alá.

Végre a neveléstan javasolt beosztásánál azon szempontot is

írányadóul tekintettük, hogy mindegyik osztálynak meglegyen a maga jellege s mindegyiknek kerek egészlet nyújtunk. Ezt is szem előtt tartva, jelöltük ki az első osztály számára az antropológiának, mint az összes neveléstani tárgyak alapvető tudományának első részét: a test- és élet-tant az egészségattal és testi neveléssel összekapcsolva; a második osztály számára az anthropologia második részét, a lélektant az általános neveléstannal együtt; a harmadik osztálynak jellegzetes és egy egészlet képező tárgya lesz a népiskolai neveléstan, a mely magában foglalja a pedagógiának a népiskolában való alkalmazását, a népiskolai fegyelemtartást, a didaktikát, a methodikát, s a népiskola alsó két osztálya tárgyainak módszertanát. A negyedik osztályban történik a neveléstudomány betetőzése annak történetével és az iskolai szervezettel.

A mi pedig a *d)* alatt említett intézkedést illeti, annak célja, hogy a részletes módszertan tanítása, a pedagógiai egyöntetűség megóvása mellett, a szaktárgyakkal hozassék szorosabb kapcsolatba. Véleményünk ugyanis az, hogy, ha a növendékeknek az egyes tárgyak elemi módszertani feldolgozására nézve részletes utasításokat kívánunk adni, azt legcélszerűbb az illető szaktanárookra bízni, sőt e kérdést másképp megoldani nem is lehet. Egyébiránt a részletes megokolás helyett bátorkodunk az I. Emlékiratunk 14. lapján levő fejtegetésre utalni.

Gyakorlati tanítás. E tárgyból nevezetes módosításunk az, hogy a IV. osztályban a gyakorlati órák számát felemeltük 3-ról 8-ra, a mi által a tanítói gyakorlat jelentékenyen nyer és különösen az osztály csekély létszáma (10—12) mellett lehetővé válik, hogy a növendékek egy-egy tantárgy tanításával egyfolytában huzamosabb ideig foglalkozzanak. Ezen huzamosabb ideig való foglalkozás nagyobb létszám mellett is (20—25) kivihető lesz akkor, ha a gyakorlóiskolák a már felterjesztett javaslataink szerint úgy rendeztetnek be, hogy két vagy több felé oszthatók legyenek. A gyakorlóiskolára és gyakorlati kiképzésre vonatkozó javaslataink részletes indokolását I. Emlékiratunk 27—34-ik lapjai foglalják magukban.

Magyar nyelv és irodalom.

I. osztály. Rendszeres magyar nyelvtan s a stylus alaptörvényei levonva a fejtegetett olvasmányokból.

Olvasmányokul. szolgálnak a népköltészeti és egyéb irodalmi művek.

Fogalmazás: leírások, elbeszélések. Hetenként 4 óra.

II. osztály. A magyar irodalom ismertetése műfajok szerint, különös tekintettel a stylus törvényeinek bővebb kifejtésére és összefoglalására. Elbeszélő költészet (a regény és novella kivételével); leíró és lírai költemények.

Fogalmazási gyakorlatul: leírás, elbeszélés, költemények fejtegetése, közéleti fogalmazványok. Hetenként 4 óra.

III. osztály. A magyar irodalom ismertetése műfajok szerint (folytatás): a dráma, szónoki művek, regény és novella.

Fogalmazási gyakorlatokul: különösen értekezések, beszédek.

A magyar nyelv tanításának módszere. Hetenként 4 óra.

IV. osztály. A magyar irodalomtörténet összefoglalása, tekintettel a tudományos irodalomra. Az ifjúsági irodalom ismertető áttekintése.

Fogalmazási gyakorlatokul: értekezések és tanítási vázlatok. Hetenként 2 óra.

M e g o k o l á s.

A javaslat a magyar nyelv és irodalom jelenleg érvényben levő tantervétől főleg két dologban tér el, a mennyiben

1. az óraszámot szaporította,
2. a tanítási anyagot gyakorlatiasabb szempontokból kiindulva osztotta be.

Kétségtelen, hogy a nemzeties nevelésnek s a hazafiai érzések ápolásának legfontosabb eszköze a nemzeti irodalommal való beható foglalkozás. A jelenlegi tanterv csekély óraszámra nem adta meg ennek a tantárgynak a tanítóképzői oktatásban őt megillető fontos helyét s a javaslat ezt a hiányt akarta némileg pótolni, midőn a magyar nyelvi és irodalmi órák számát 10-ről 14-re emelte. Tekintetbe véve a tanítóképzői összes tanítási anyag nagy terjedelmét, a magyar nyelvi és irodalmi órák számának ezzel a csekély megszorításával is meg kellett elégednünk; bár élénken éreztük, hogy ezzel a megszorított órással is csak részben érhető el az az eszményi cél, a mely felé törekedni kell.

E tárgy anyagának az egyes osztályok számára való beosztásánál a tanítás gyakorlatiasságának elve vezette a javaslat készítőit, hogy t. i. a tanítás súlypontját ne az elméleti szabályok kétes eredményü összehalmozása, hanem a magyar irodalom legkitünőbb műveinek alapos tanulmányozása alkossa.

Ezért kezdődik a javaslat szerint a stilisztika alap-elemeinek elvonása már az I. osztályban (hol erre heti 4 órában van idő), hogy e tantárgyak összefoglalása és rendszerezése a II. évfolyamban könnyen megtörténhessék s már ez évnek nagyobb része az irodalmi műfajok ismertetésére legyen fordítható. Magyar nyelvi javaslatunk egyik legsarkalatosabb módosítása ugyanis, hogy a III. osztály költészettani tananyagát, vagyis az irodalomismeretet a II. és III. osztályra terjesztettük ki.

E beosztások azonban az irodalmi tananyag egyes ágazatait, mint a stilisztika, vers-tan, poétika, retorika, korántsem szenvednek rövidséget. Hisz a javaslat intentiója épen az, hogy mindeme tudományágak az irodalmi művek fejtegetésével kapcsolatban az egész tanfolyamon keresztül műveltessenek.

E mellett az irodalmi művek fejtegetése közben a II—IV. osztályban a nyelvtani ismeretek is feljuttandók és megszilárdítandók, és a szépolvasás, szép-előadás s a fogalmazás az egész tanfolyamban gyakorlandó. Hogy pedig az irodalomtörténet a IV. osztály 2 órájában áttekinthető legyen, a javaslat akként kontemplálja, hogy az irodalmi művek tárgyalása alkalmával a II. és III. osztályban közöltessék a

tanulókkal az irodalomtörténeti anyag jórésze is, melynek aztán majd rendszerezése és a szükség szerint kiegészítése lesz a IV. osztály feladata.

Magyar-nyelvi tantervjavaslatunk csak általánosan jelöli ki az egyes osztályok anyagát; de ez a beosztás eléggé megjelöli azon methodikai irányt, a melyet a magyar nyelv és irodalom tárgyalásánál követni szükségesnek vélünk s a mely a tárgy részletezésénél érvényesülni fog. Mint már emlékiratunk általános részében megjelöltük, a gyakorlati és nemzeti szempontok megvalósítása végett, főgondot kívánunk fordítani a nyelvkészségnek szóban és írásban való elsajátítására, és az irodalomismeretre. Ez a cél főként az irodalmi művek olvasása, tartalmi, nyelvtani és esztétikai taglalása által, valamint betanulása és elszavalása, vagy tartalmuknak szabad előadása s a stilisztikai gyakorlatok által érhető el. A midőn tehát fenn óhajtjuk tartani a jelenlegi tanterv jelességeit, a tudományos alapot, az elméleti ismeretek rendszerességét s az inductiora alapított módszert: ugyanakkor az eddigginél több időt kívánunk fordítani az elméleti anyag begyakorlására, a biztos nyelvkezelés elsajátítására, az irodalmi műveknek a tudományos alapfogalmak szerinti önálló megítélésére, valamint az olvasási kedv kifejlesztésére. Egyszóval az általunk javasolt módosítások célja a tanítóképzőkben a nyelvi és irodalmi oktatás belső értékének emelése.

Német nyelv.

Német nyelvismeret olvasmányok alapján. Osztályonként (csoportonként) és hetenként 2—2 óra.

Jegyzet. Ott a hol a viszonyok megengedik, a növendékek nem osztályonként, hanem előhaladásuk, illetve német nyelvi előképzettségük szerint csoportosítandók.

Nemzetiségi vidékeken a viszonyokhoz képest az illető vidék nyelve hetenként és osztályonként 2—2 órán, fakultative tanítatik.

Megokolás.

A német nyelv tantervénél legnevezetesebb módosításunk az, hogy a jelenlegi 10 órát 8-ra szállítottuk le. Ugyanis ezt a 8 órát elégnék tartjuk a mostani tantervben megjelölt azon cél elérésére, hogy a növendékeket a könnyebb német pedagógiai művek megértésére képesítsük, elégnék véljük különösen akkor, ha ezt az időt jól felhasználjuk s a német nyelv tanítását egészen gyakorlati alapra fektetjük. Egyébiránt a tantervben megjelölt cél csak a tisztán magyarajkú és a nem német nemzetiségű vidékeken levő tanítóképzőkben tartjuk kövendőnek; a német vagy a némettel vegyes ajkú vidékeken főleg azon cél kell szem előtt tartanunk, hogy az ifjakat, a kik a német nyelvben egészen vagy legalább bizonyos fokig jártasak, a német nyelvű iskolában való működésre képesítsük. Az ilyen vidékeken ugyan a magasabb célnak megfelelőleg nagyobb gondot kell fordítani a német nyelv tanítására, mégis tekintve azt, hogy a nemzetiségi vidékeken levő képzőkben

ma sem fordítanak több időt a horvát, tót, ruthén vagy az oláh nyelv oktatására s kellő sikert mutatnak fel: a német növendékekkel bíró képzőkben sem tartunk szükségesnek ezen nyelvre 8 óránál többet fordítani.

Tanártársaink közül számosan vélik azt, hogy a német nyelv csak a magyar, a német és a némettel vegyes ajku vidékek tanítóképzőiben taníttassék, míg a többi nemzetiségi vidékeken ez a nyelv az illető nemzetiségi nyelvvel pótoltsassék. Ezen intézkedés által elejét óhajtják venni a két idegen nyelv tanításából járó megterheletésnek és lehetővé akarják tenni, hogy a politikai célokra tekintettel, annál behatóbban s annál nagyobb sikerrel foglalkozhassanak az ifjak az illető nemzetiségi nyelvvel. A közgyűlés ezt a javaslatot nem fogadta el, mert habár elismerte a nemzetiségi nyelvek sikeres tanításának rendkívüli fontosságát, mégis nem akarta a német nyelvtől, mint a magasabb műveltségnek egyik eszközétől, a tanítóképzők egyikét sem megfosztani, továbbá nem akarta tanítóképző ifjainkat kitenni annak, hogy esetleg a német nyelv nem tudása miatt essenek el az egy évi önkénytelenségtől. Habár tehát a közgyűlés nem helyezkedett a jelzett álláspontra, mindazonáltal kötelességünknek tartjuk számosoknak a tanítóképzők hivatásából és a tapasztalatból merített véleményét is felterjeszteni.

A közgyűlés a német nyelv tanításáról még a mostani tantervben nem foglalt azon intézkedést is javasolja, hogy a hol lehet, a növendékek ne osztályonként, hanem előhaladottságuk szerint csoportokra osztva oktattassanak. Ezen eljárás, a melyet szembeötlő célszerűsége miatt megokolni szükségesnek nem tartunk, főleg a némettel vegyes ajkú vidékek tanítóképzőiben volna előnyösen alkalmazható.

Földrajz.

I. osztály. Földrajzi alapfogalmak a szülőföld és a haza ismertetése alapján (physiographia). Hetenkint 2 óra.

II. osztály. Magyarország politikai és gazdasági földrajza. Európa államai. Hetenkint 2 óra.

III. osztály. Az öt világrész áttekintése. Heti 1 óra.

IV. osztály. Fizikai és matematikai földrajz. A földrajzi tanítás módszere. Heti 1 óra.

Megokolás.

A földrajz tantervénel egyik fontos módosításunk az óraszámot illeti, a mennyiben az I. és II. osztály jelenlegi 2—2 óráján kívül a III. osztályban az öt világrész vázlatos tanítására 1 órát, a IV. osztályban a természettani és matematikai földrajzra, a methodikára, s a tananyag összefoglaló elisméltésére ismét 1 órát vettünk fel. A földrajzi órák száma tehát kettővel szaporodott, a minek megokolására idézzük a tantervkészítő albizottság jelentésének szavait: «A jelenlegi 4 óra alig ér többet s alig való egyébire, mint a növendékek addig tanult földrajzi ismereteinek futólagos elisméltésére. Azokra nézve, kik a polgári és középiskolában tanultakat hivebben megőrizték, majdnem feles-

leges; a kik pedig s ez a hallgatóknak nem csekély százaléka szokott lenni, addig szerzett ismereteiket a feledékenységnek adták át, nem kielégítő.»

A mi a részleteket illeti, aránylag legtöbb időt szántunk Magyarország földrajzának. Mig a jelenlegi tanterv szerint Magyarország földrajza az első évfolyam első felére összeszorítva taníttatik, addig óratervünk szerint elfoglalja az egész évfolyamot és a másodiknak egy részét. Ezen módosításunkkal tekintettel voltunk azon fontos körülményre, hogy a népiskolai földrajz tulnyomó részét éppen Magyarország földrajza képezi; hódoltunk általában a nemzeti iránynak s eleget kívántunk tenni a jelenlegi tanterv azon helyes követelésének, hogy a földrajz tanításának célja a tanítóképzőintézetekben: «Alapos jártasság a hazai földrajzban.»

Tanterv-vázlatunknak nevezetes módosítása még, hogy Magyarország földrajza két izben fog taníttatni. Első izben a lakóhelyről (az illető tanítóképzőintézet vidékéről) kiindulva tárgyalatni fognak vidékenként és megyék szerint Magyarország természeti és néprajzi viszonyai vagyis Magyarország physiographiája. E tanításnak célja lesz egyrészt az, hogy az ifjak bevezetessenek valamely vidék földrajzi és természeti viszonyainak tanulmányozásába s ezáltal a szülőföld-ismeretnek módszer-tanilag helyes alapon nyugvó tanítására képesíttessenek; másik célja, hogy a növendékek a már magukkal hozott földrajzi alapfogalmaikat bővítsék, megszilárdítsák, a hol kell, javítsák és különösen, hogy a hazai viszonyokra alkalmazni megtanulják; végre előkészítőül fog szolgálni e tanulmány a természettudományok tanításához. E célból a szülőföld-ismeretnél tanulmányi anyagul fognak szolgálni a tanítóképzőintézet vidékének összes természeti és politikai viszonyai; Magyarország egyes részeinek tanulmányozásánál pedig kiemelve tanítandók az illető vidékre jellemző termények, néprajzi viszonyok s földrajzi objectumok, a melyek valamely fogalom szemléltetésére, a különböző viszonyok közötti oki összefüggés bemutatására különösen alkalmasak. Ezen alapvető anyag lesz az első osztály földrajzi tanításának tárgya.

A második osztály tárgya az első félévben Magyarország gazdasági és politikai földrajza. Ez a rész tulajdonképpen Magyarország általános földrajza s főcélja a kellő áttekintés megszerzése. Tárgya tehát a földrajzi fogalmak rendszerezése, az ország viszonyainak bizonyos kategóriák szerint való összehasonlító ismertetése; tárgyalandók a hegységek, vízrendszer, flóra, fauna, éghajlat s egyéb földrajzi és természeti viszonyok, a népesség, a nyelv, foglalkozás stb. szerint, a kultúra, az ipar, kerekedelem mindig összefoglalva s összehasonlítólag. Ezt követi Európa országainak ismertetése különös tekintettel a minket egy vagy más tekintetben közleről érdeklő államokra. A harmadik osztály tárgya a többi négy világrész, a negyediké a természettani és mennyiségtani földrajz, módszertan és ismétlés.

Ezeket a módosításokat véltük szükségeseknek, a melyek által elérni reméljük, hogy a tanítóképző ifjúságot különösen Magyarország földrajzának alapos ismeretébe, a jelenleg létező viszonyok helyes megítélésébe s a népiskolai feladat minél tökéletesebb teljesítésébe bevezethetjük.

T ö r t é n e l e m .

I. osztály. Az ó-kori művelődés története a nyugatrómai birodalom felujtásáig (Nagy Károlyig). Heti 2 óra.

II. osztály. A magyar nemzet története a mohácsi vészig, kapcsolatban az egyetemes történet főbb mozzanataival s különös tekintettel a művelődés történetre. Heti 2 óra.

III. osztály. A magyar nemzet története (folytatás) a mohácsi véstől napjainkig, az egyetemes történet főbb mozzanataival kapcsolatban, különös tekintettel a művelődés történetre. Hetenkint 2 óra.

IV. osztály. Alkotmánytan s a történet tanításának módszere. Hetenként 2 óra.

M e g o k o l á s .

Javaslatunk a történelem tantervére vonatkozólag a következő módosításokat tartalmazza:

- a) Az órák számát általában emeltük 1-el.
- b) A történelmet, a mely eddig csak a III. és IV. osztályban tanítottatott, mind a négy évfolyamra kiterjesztettük.
- c) A történelmi tanítás középpontjává Magyarország történelmét tettük s a világtörténelmet a magyar történelembe olvastottuk be; csupán bevezetésképpen tanítandó önállóan az I. osztályban a világtörténelemnek ó-kori része és a középkor a magyarok bejöveteleg.

E módosítások indító okai a következők:

1. Az órák számának egy-gyel való emelését nagyon is okadaltoltta azon régen érzett szükség, hogy a népiskolai történettánításra, olvasmánytárgyalásra s általában a népiskolai feladatokra tekintettel a növendékek tájékozottságát a történelemben emeljük. Az óra szaporítás azért is szükséges volt, mert a történelmi órákba (a negyedik évfolyamban) osztottuk be a tárgy részletes módszertanának tanítását is.

2. Midőn a történelem tanítását mind a négy évre kiterjesztettük, egyrészt ezen tantárgynak nevelő hatására voltunk tekintettel, másrészt arra, hogy a negyedik évfolyamot a heti négy órától, a mennyire lehet, megszabadítsuk.

3. A harmadik pont alatt említett módosítás eszközzésénél szem előtt tartottuk a hazai történet tanításában rejlő fontos nemzeti célt, a hazafias érzületre, a nemzeti öntudatra gyakorolt nagy hatását, a minék kifejlesztése a tanítóképző nevelő oktatás elsőrendű feladatát képezi. Figyelembe veendő az a körülmény is, hogy a népiskolában a világtörténelem nem fordul elő, csupán a hazai, főleg az utóbbiban kell tehát a tanítónak is tájékozottnak lennie. E körülmények a tanítóképző történettánításának céljává főleg a hazai történelemben való jártasságot teszik, a mi mellett a világtörténelem csak annyiban jöhet tekintetbe, a mennyiben az a hazai történelem eseményeinek megértését és magasabb, európai szempontból való tekintését elősegítik. E célznak megfelelőleg kell berendezni a tanítóképző történettánítást, a mi egyrészt szükségessé teszi a magyar történelem órái számának emelését, másrészt megengedi a világtörténelemnek, mint külön tárgynak mellőzését

a nélkül, hogy ez a tanítóképző oktatás célját veszélyeztetné. Fölösleges tehát a világtörténelem számára felvett külön óraszámmal szaporítani a tanítóképző tanterv különben is magas óraszámát.

A világtörténelemnek a hazai történelem kapcsán való tanítása nézetünk szerint lehetséges is, szükséges is. Lehetséges, mert hazánk történetének szálai szorosan össze vannak szövéződve a világtörténelemben szereplő népek multjának nevezetesebb eseményeivel; a külföldet mozgató eszmék, intézmények és államalakulások hazánkban is kisebb-nagyobb mozgalmakat keltettek s nemzeti életünk fejlődésében néha korszakalkotó változásokat hoztak létre. Nemzetünk néha aktív szerepet is vitt Európa történetében s Magyarország sokszor európai fontosságú események színtere volt. A hazánk és az európai nemzetek története közötti szoros viszony azonban szükségessé is teszi az oktatás alkalmával a világtörténelemnek a hazáival való szoros kapcsolatát. A hazánkban kifejlődő intézmények, szellemi mozgalmak és politikai események megértését segíti elő az a körülmény, ha azonnal rámutatunk azok eredetére és megismertetjük azon viszonyokat, a melyek ezen eseményeket a külföldön is létrehozták. Tehát a javasolt kapcsolat a tulajdonképpeni célt, a magyar történelem adatainak helyes felfogását, csak előmozdítja.

A kapcsolatot oly módon véljük keresztülviendőnek, hogy a történelem tanításának egységét, gerinczét a magyar történelem képezze. Az események chronologicus rendben való előadása közben ráutalunk bizonyos eszmék, intézmények külföldi származására, de részletesen csak magyar megtestesülésüket írjuk le. Ha például az egyháznak művelő hatásáról van szó a középkorban, elmondjuk ugyan annak külföldi eredetét, de részletesen csak a magyar egyháznak a magyar népre hatását írjuk le. A lovagi életet rajzolhatjuk a Anjouk korában. A renaissance-ról szólhatunk, a mint az Mátyásnál mutatkozik. A reformációt épp oly alaposan taníthatjuk a magyar viszonyokon, mint a külföldieken, épp úgy vagyunk az ellenreformációval és a vallásháborúkkal is stb.

Javaslatunk szerint a hazai történelemnek tanítását az első osztályban az ó-kor története és a középkor eseményeinek leírása előzi meg, a mit természetességénél fogva bővebben megokolni fölöslegesnek tartunk. Csupán azt jegyezzük meg, hogy az ó-kori népek közül a rómaiak történetére s itt is a római császárok korára, a rómaiaknak a hunokkal való küzdelmére, s Magyarországon a magyarok bejövetele előtt való szerepére kívánjuk a főtárgyat fordítani.

Hangsúlyozzuk végre, hogy a történelem tárgyalása alkalmával a népeleti és művelődési viszonyok rajzolását különösen figyelembe veendőnek tartjuk. A történet tanítása ne az események kivonatos előadásán alapuljon, hanem a korszakokat hiven jellemző kulfőknek olvasásán, a melyekből az ifjak szemléletesen világos és élénk képet szerezzenek a népelet viszonyairól.

Mennyiségtan.

I. osztály. Mennyiségtan. Heti 4 óra.

II. osztály. Mennyiségtan. Heti 4 óra.

III. osztály. Mennyiségtan. Heti 3 óra.

IV. osztály. Mennyiségtan. A szám- és mértan tanításának módszere s az egész tananyag encyclopaedikus ismétlése. Heti 2 óra.

M e g o k o l á s.

Mennyiségtani tervünk csak az órabeosztást tünteti fel az anyag megjelölése nélkül. Ennek oka, hogy a mennyiségtanból az egyes évfolyamok tárgykörének szabatos megjelölése csak oly részletezés által lehet, a mely javaslatunk vázlatos jellegébe nem illenek bele. Korántsem jelenti azonban ez a körülmény azt, hogy az 1882-iki tantervben a mennyiségtanra vonatkozólag megállapított anyagrészletezést, csoportosítást, az évfolyamok szerinti felosztást egészen helyeselnők. Így nem tartjuk helyesnek a betűszámoknak a különös számtantól való különválasztását, az egyenletek tanának két évfolyamra való szétválasztását s különösen a számtan és mértan anyagának egymástól való függetlenítését stb. Szükségesnek véljük tehát az anyag helyesebb elrendezését, a tárgyilag és methodikailag összetartozó dolgok egybekapcsolását, a részletek szabatosabb meghatározását, valamint a tanítóképzés gyakorlati szempontjainak szigorubb figyelembevételét.

Javaslatunkban a mennyiségtan összes heti óraszama (13) és évfolyamok szerinti elosztása ($4 + 4 + 3 + 2$) a régi tantervhez képest nem változott meg. Nem tartjuk feleslegesnek azonban felemlíteni, hogy e tekintetben eltérők voltak a vélemények, a mennyiben némelyek, így a középponti választmány is, lehetőknek látták a mennyiségtani órák számának kettővel való lejjebb szállítását a tanítóképző mennyiségtani oktatás céljának károsítása nélkül. Elérhető lett volna ez részint a tananyag egy némely jelentéktelenebb elavult vagy a tapasztalatok révén feleslegesnek bizonyult részének (földmértan, kettős könyvvitel, vegytés- és lánczszabály, összetett hármasszabály stb.) kihagyása vagy lejjebb szállítása, másrészt az egyes rokontermészetű részek összakapcsolása által; a közgyűlés azonban ezt a nézetet nem fogadta el. Tekintetbe vette ugyanis a közgyűlés a mennyiségtan tanításának nagy gyakorlati fontosságát, alaki képző hatását, a képző-intézeti növendékek számtani előismereteinek hiányosságát, a mi miatt a számolás elemeinek tanításával sok időt kell eltölteni. Külömben a közgyűlés is szükségesnek véli a mennyiségtan anyagának revideálását, de az esetleg elhagyható részek helyett a szóbeli számolás gyakorlását kívánja tekintettel arra, hogy a népiskolai számítás legnagyobb hiányát, a népiskolai tanterv utasításainak ellenére, a gyermekeknek a szóbeli számolásban való járatlansága képezi. E baj kiküszöbölését leginkább az által biztosítjuk, ha a tanítóképző növendékekkel, a szóbeli számolást gyakorlatatjuk és megkedveltetjük, mihez pedig idő s elegendő számu tanóra kell.

Végre külön is kiemeljük tanterv-javaslatunk azon módosítását, hogy a számtant és mértant nem különíti el egymástól, hanem ezeket mint egy tárgynak, a mennyiségtannak, szorosán összetartozó két részét tekinti. Ez által az 1882-iki tantervnek egy szembeötlő hibáját szün-

tettük meg s elérni véltük azt, hogy a szorosabb egymásra vonatkoztatás által, a két rokontárgy tanítása egymást támogatni s kölcsönösen intenzívebbé tenni fogja.

Természettudományok.

a) Természetráajz.

I. és II. osztály. Állattan és növénytan tekintettel az állattenyésztésre és növénytermelésre. Hetenkint 2—2 óra.

III. osztály. Ásvány- és vegytan tekintettel a technológiai és gazdasági ismeretekre. A tanítás kémiai előismeretekkel kezdődik. Hetenkint 3 óra.

b) Természettan.

III. osztály. Természettan. Heti 2 óra.

IV. osztály. Természettan és a természettudományok tanításának módszere. Laboratoriumi gyakorlatok. Heti 3 óra.

J e g y z e t. Gazdaságtani gyakorlatok s kézügyesítő oktatás az I., II., III. osztályban heti 4—4 órában, a IV. osztályban heti 2 órában. A helyi viszonyokhoz képest a tavaszi, nyári és őszi hónapokban a gazdaság, a téli hónapokban a kézügyesség gyakorlandó.

M e g o k o l á s.

A természettudományok felosztása általában megmaradt, a menyiben javaslatunkban is, mint a most érvényes tantervben, a természetráajz az I., II. és III. osztálynak, a természettan pedig a III. és IV. osztálynak tárgya. Mindazáltal javaslatunk e tantárgyakra nézve oly módosításokat tartalmaz, a melyek mélyen érintik a természettudományok tanításának rendszerét. A módosításokat és azok indító okait a következőkben ismertetjük.

1. Legnevezetesebb módosításunk, hogy az elméleti gazdaságtant, mint külön tárgyat, megszüntettük s a természetráajzhoz s részben a természettan IV. osztályú tananyagához csatoltuk. E tétel megokolása előtt melleleg megjegyezzük, hogy a gazdaságtannak és a természettudományoknak ezen összekapcsolása által 1 órát nyerünk, a mennyiben a természettudományok óraszámá 1-el emelkedett ugyan, de a gazdaságtanra eddig fordított heti 2 óra megszűnt. A természettudományokra és a gazdaságtanra együtt jelenleg 13 óra, javaslatunk szerint pedig 12 óra fordítatik.

E módosítást főleg a népiskolai természettudományi oktatás nemzeti és gyakorlati feladata tette szükségessé. Nem tartjuk ugyanis helyesnek, hogy a népiskolai természeti tárgyak tanítása rendszertani alapra fektetessék. Az elvont tudományos érdeklődés felköltése csak a magasabb oktatás feladata lehet. A népiskolai tanuló a természeti tárgyak és tünemények iránt csak annyiban érdeklődik, a mennyiben azokat az általa is megpróbált vagy legalább előtte ismeretes gyakorlati foglalkozásokban, a gazdaságban, az iparnak egyik-másik ágában felhasználva látja. A népiskolai természettudományi

oktatásnak feladata első sorban az, hogy a gyermekeket a házi és kerti gazdaságban, földművelésben és iparban előforduló tárgyak, természeti folyamatok helyes megfigyelésére, megértésére vezettük s csak másod-sorban és mellékesen jöhet tekintetbe az ugynevezett általános műveltséget célzó ismereteknek nyújtása. Ilyen irányú tanítás által azt érzük el, hogy a gyermekre nézve a szemléletkörébe eső természeti tárgyakkal való foglalkozás becses és kedves lesz s továbbá, mert nála az ismeret és gyakorlat szorosan összefügg s egymást kölcsönösen előmozdítja: a gazdasággal és iparral való értelmessé foglalkozás alapját vetjük meg.

A természettudományoknak ilyen irányú tanítására kell előkészítenünk a tanítóképző növendékeket, mi czélből a tanítóképzői természettudományi oktatás alkalmával is, miként a népiskolában, gyakorlati irányt kell követnünk.

Oly részletes természetrajzi tantervet kívánunk tehát, a melyben meg legyen jelölve a természeti tárgyak és a gazdaságtan tanításának kapcsolata, a természettudományoknak a gyakorlati életre való alkalmazása. Így például az egyes hasznos állatok morphológiájához és biológiájához füzendő azok gazdasági alkalmazása, tenyésztése; a növények leírásához gazdasági jelentőségük, termelésük; az ásványok természet-tani és vegytani tulajdonságainak ismertetése kiegészítendő kísérleti alapon azok gazdasági és technológiai szerepével, alkalmazásával. Hasonló eljárás alkalmazandó a természettani törvények tanításánál. A gyakorlati szempont tekintetbe veendő a természeti tárgyak csoportosításánál is. A gyakorlati jelentőségű tárgyak képezzék a középpontot, a melyek körül csoportosuljanak a velük rendszertanilag vagy biológiailag összefüggő tárgyak. Például a méhek tanításából kiindulva megismertetendők a velük rokon rovarok, a méhészetre nézve hasznos és káros állatok.

2. Az 1882-iki tantervnek azon felosztását, hogy az állat- és növénytan fél-fél évi részletekben tanítandó az első két évfolyamban, megtartottuk. Ebben azon gyakorlati cél vezetett bennünket, hogy a növények tanítását a tavaszi és őszi növények és a gazdasági munkák szemléletéhez kössük. Szükséges ezen eljárás az állattani tanítás érdekében is, a mennyiben a gyakorlati célok alapján nyújtott tananyagot a második évfolyamban syshematikai alapon kibővíthetjük, rendezhetjük, az összehasonlító állattani fogalmak szerint összefoglalhatjuk, s így eleget tehetünk a tudományos szempontoknak is.

3. Egyik módosítása tervezetünknek, hogy a vegytant, a mely eddig a természettanhoz volt csatolva, az ásványtannal foglaltuk össze, mi által a III. évfolyam természetrajzi 2 órája egy-gyel emelkedett. Ezen módosítás az asványtan és (szervetlen) vegytan közötti szoros tárgyi rokonságnál fogva vált szükségessé.

4. A negyedik évfolyamban a természettan czíme alatt heti 3 órát vettünk fel. Felvilágosítás czéljából megjegyezzük, hogy ezek közül csak 1 óra fordítottatik a harmadik évfolyamban megkezdett természettani ismeretek bevégzésére; egy óra a szerves vegytan kapcsán a gazdasági és technológiai ismeretek kibővítésére és összefoglalására szolgál; a harmadik óra pedig a természettudományok tanításának módszerére és laboratoriumi gyakorlatokra marad.

Ének és zene.

Tanítóképzőkben.

- I. osztály. Ének és zongora, heti 5 órában.
- II. osztály. Ének, zongora, orgona 1—1 óra, hegedü 2 óra, összesen 5 óra.
- III. osztály. Orgona, hegedü, összhangzattan, egyházi ének, karének 1—1, összesen 5 órában.
- IV. osztály. Orgona, összhangzattan, az énektanítás módszere, karének, egyházi zene 1—1, összesen 5 órában.

Tanítónőképzőkben.

- I. osztály. Ének és zongora heti 4 órában.
- II. osztály. Ének 1, karének 1, zongora 2, összesen 4 órában.
- III. osztály. Összhangzattan, karének 1—1, zongora 2, összesen 4 órában.
- IV. osztály. Összhangzattan s az énektanítás módszere 1, karének 1, zongora 1, iskolai harmónium 1, összesen 4 órában.

Megokolás.

Az énekre és zenére vonatkozólag megállapított javaslatunkat a következő okokkal támogathatjuk:

I. Legnevezetesebb módosításunk az óraszám szaporításában áll, a mennyiben az eddigi 14 órát 20-ra emeltük fel. Ennek a jelentékeny óraszámemelésnek általános indító okait I. Emlékiratunk 21-ik és jelen emlékiratunk 17-ik lapján adtuk elő. Ezekon kívül különös okok gyanánt említjük még fel a képző-intézeti ének- és zenetanításnak, de különösen a népiskolai énektanításnak csekély sikerét s az egyházi zenének a tantervbe való felvételét.

Az 1868-iki népoktatásügyi törvénynek 88. §-a értelmében a tanítóképző-intézetekben az éneken és összhangzattanon kívül a hegedü, zongora és orgona is tanítandó. Ezen öt zenei tantárgy mindegyikéből általános tapasztalat szerint a mai 14 óra mellett lehetetlen a növendékeket annyira vinni, hogy zenei ismereteiknek és ügyességöknek kellő gyakorlati hasznát vehessék a népiskolában s esetleg az egyházi s társadalmi életben is értékesíthessék azt. A bajon csak két uton lehet segíteni: vagy törölni kellene a zenei tantárgyak némelyikét vagy szaporítani az órák számát. Előbbi a törvénynyel és a tanítóképző-intézetek faladatával ellenkezvén, az utóbbi módhoz folyamodtunk.

Az óraszám emelésének másik fontos oka volt a népiskolai énektanítás eredménytelensége. Általános tapasztalat ugyanis, hogy a népiskolai énektanítás mindeddig nem volt képes népünkben az éneknek nemesebb irányban való művelése iránt az érdeklődést felébreszteni, minélfogva a hozzá fűzött fontos nemzeti, társadalmi s egyéb pedagógiai célok nem valósulhattak meg. Igaz ugyan, hogy a kiseddévó

intézetek jelentékenyen fogják támogatni a népiskolát az énektanítás céljának elérésében, de az ily úton szerzett előnyt nem fogják népiskoláink kizsákmányolhatni, ha néptanítóinkat nem képesítjük az énektanítás elé tűzendő magasabb feladat teljesítésére. Tanítóképző-intézetekben a növendékeket az énekben és zenében annyira kell kiképezni, hogy a tanítók az éneket a népiskolai tantervben megkövetelt módon taníthassák, s további önképzésükhöz is ez irányban kellő alapot és kedvet kapjanak. E körülmény szükségessé tette, hogy az énekórák, s az elméleti ismeretet nyújtó ö s s z h a n g z a t t a n i órák számát emeljük, valamint hogy a zenei tantárgyak közé az énektanítás mód-szer t a n á t felvegyük. A mondottak kapcsán felemlítjük, hogy a polgári, de különösen a középiskolai énekkoktatás is el lévén hanyagolva, ifjaink többnyire a zenei előképzettség teljes hiányával lépnek a képző-intézetekbe, úgy, hogy a legelemibb zenei ismeretek megadása is sok időbe és fáradságba kerül, s késlelteti a tulajdonképeni feladat elérését.

Midőn a jelen évben tartott közgyűlésünk az egyházi zenét az ének- és zeneoktatás körébe felvette, tulajdonképen az 1890. augusztus havában tartott közgyűlés határozatának tett eleget, a melynek indító okait még I. Emlékiratunk 21-ik lapján részleteztük. Abban a szerencsés helyzetben vagyunk továbbá, hogy e módosításunk a magas kormány intenczióival találkozik, a mennyiben a vallás- és közoktatásügyi magas miniszterium f. é. márczius 21-én 29,761-ik sz. a. elrendelte az állami tanítóképző-intézetekben az egyházi ének és zene tanítását s e tárgyra a III. és IV. évfolyamban 1—1, összesen 2 órát vett fel. Javaslatunkban szintén 2 órát vettünk fel az egyházi énekekre és zenére az előbb említett egyházi zenei tantervnek megfelelőleg.

Az óraszám szaporítására vonatkozó javaslatunk támogatásául fel- emlíjtjük még, hogy a külföldön, különösen Németországban és Ausztriában mindenütt több időt fordítanak az énekekre és zenére, mint nálunk. Így például a porosz tanítóképző intézetekben (négy évfolyamban) az ének- és zene tanítás órászáma összesen 24, a bajor és szászországi tanítóképzőkben 20—24, Ausztriában (bécsújhelyi tanítóképző-intézet) 24, Horvátországban 25; sőt hazánkban is a felekezeti tanítóképzőkben általán több időt fordítanak a zenére, mint az állami intézetekben, így például a kalocsai róm. kath. tanítóképzőben e tárgyra a négy évfolyamon keresztül összesen heti 24 órát vesznek fel; az állami intézetek közül a budai tanítóképzőben heti 19 órában tanítják a zenét. E példák is bizonyítják az ének- és zene tanítás fontosságát s azok az okok, a melyek a külföldi tanítóképzőket az ének és zene ily mérvű művelésére készítették, nálunk, a hol évek mulasztásait is kell pótolnunk, még inkább szembetűnők. Megjegyezzük végre, hogy a női tanítóképzőkben, a melyeknek tárgyát az orgona, hegedű és egyházi zene nem képezi, az óraszám lényeges szaporítását nem találtuk okadatoltnak, ezért az énekekre és zenére mindössze heti 16 órát vettünk fel.

2. Általános módosításunk még az ének és zene óratervében, hogy a félélévekre való beosztást, mint a mely a tananyag eldarabolására vezet, elhagytuk Ilyen eldaraboltság mutatkozik jelenlegi tantervünkben a hegedűnél, a mely a II. évfolyam második felében kez-

dődven, a III. évfolyam második felében folytatódik, így ezen tárgy tanítása a régi tanterv szerint félévig szünetel.

3. Az egyes zenei tárgyak anyagának felosztásánál és óraszámának kijelölésénél főként a tanító népiskolai hivatása lebegett szemünk előtt.

Szem előtt tartva, hogy a tanítóképző zeneoktatás első és főfeladata, a növendékeket a népiskolai énektanításra kellőleg előkészíteni, a tanítóképző zenetanítás legfontosabb tárgyául az éneket tekintjük s javaslatunkban a legtöbb időt az ének tanítására szántuk. Az első osztályban az énekre és zongorára együtt heti 5 órát vettünk fel, a melyből azonban, tekintve, hogy ez osztályban történik az alapvetés és a képző-intézetet megelőző hiányos énektanítás pótlása, a jelentékenyebb rész az éneket illeti. Az énektanítás óraszám a többi évfolyamban megmaradt, kivéve a karéneket, a melyet ellentétben a jelenlegi tantervvel csak a III. és IV. évfolyam tárgyául vettünk fel. A közös karének órákra mindegyik osztályban, így az elsőben és másodikban is, 1—1 órát kitűzni nem tartjuk czélszerűnek, mert az I. és II. éves növendékek még nincsenek a karénekre zeneileg kellőleg előkészítve, hangváltozásuk is leginkább a 15 és 16 éves korra esik; tekintetbe veendő az is, hogy a közös karének-óra a szólam-próbák miatt a résztvevők nagyobb tömegére nézve jórészt improduktív.

A mi a hangszeres zenét és a zene elméletét illeti, ezeket szintén főleg a népiskolai énektanítás szolgálatába kívánjuk szegődtetni.

A hegedű tanítására javaslatunkban kiváló gondot fordítottunk, minthogy ez a népiskolai énektanításnak alkalmas segédeszköze mind kezelhetését, mind hangja természetét és könnyen beszerezhetőségét tekintve. Ennek szem előtt tartásával juttattunk a hegedűnek a II. osztályban heti 2, a III.-ban heti 1 órát, hogy a népiskolai énektanítás anyaga a hegedű technikájához alkalmazott beosztással ezen hangszeren el legyen sajátítható. A növendékek ez irányú képzése alkalmas befejezést nyer a IV. osztályba felvett énektanítási módszer keretében.

A zongora, bár közvetve, az által áll szolgálatában a népiskolai énektanításnak, hogy előkészíti az orgona tanítását, ezt pedig, mint az iskolai harmoniummal teljesen azonos hangszert lehet tekinteni. Az orgonát javaslatunk szerint a felsőbb osztályokban az egyházi zene céljaira a tömeges tanítás megszűntével kívánjuk felhasználni. Ugyanis a zongora tanítása akkor, a midőn a növendékek technikai készsége fokozottabb fejlettséget ér el s az orgona-tanítás szélesebb alapot nyerhet, helyt ad az orgonának. A míg tehát az első osztályban a zongora (az énekekkel együtt) heti 5 órával szerepel, addig a III. és IV. osztály tantervében külön tantárgyként nem fordul elő.

Az összhangzattan tanítására az első sorban említett népiskolai célok elérése végett a felsőbb osztályok tantervében 1—1 órát feltétlenül fel kellett vennünk. Szükséges ugyanis, hogy a tanító a népiskolai énektanításnál felhasználandó technikai gyakorlatokat, dalokat az iskolai harmoniumon, a mely szintén jó segédeszközül bizonyult az énektanításnak, szabályosan kísérhessen s általában összes zenei képzettségének az elméletben is biztos alapja és támasztékja legyen.

Az egyházi zenét, illetőleg miként fennebb is említettük tantervjavaslatunk ezen tantárgy tanításának a 29,761 sz. alatt kiadott, tantervhez hasonló keretet ad.

A tanítóképző-intézeti ének- és zenetanításra szánt órák száma 2-vel emelkedett, a mit szükségessé tesz főként az énektanítás intenzívebbé tétele, másfelől az összhangzattannak külön tantárgyként való felvétele. Az iskolai harmonium felvétele (negyedik évfolyam, heti 1 óra) a népiskolai énektanítás érdekében történt.

Rajz és szépírás.

R a j z.

I. osztály. Hetenkint 4 óra. a) Szabadkézi rajz. A síkékítmény elemei. Táblán való rajzolás.

β) Mértani rajz. Síkmértani szerkesztések és diszitmények.

c) Mintázás (a kézügyességi órákban).

II. Osztály. Hetenkint 4 óra. a) Szabadkézi rajz. Szemléleti lát-szattan. Síkékítmények. Táblán való rajzolás.

β) Mértani rajz. Mértani ábrázolástan.

III osztály. Szabadkézi rajz. Domboru ékítmények és tárgyak. Színes síkékítmények és a szintan elemei. Táblán való rajzolás.

IV. A népiskolai rajzolás módszertana.

Szépírás.

I. osztály. Hetenkint 1 óra. Magyar és németírás. Táblán való írás.

II. osztály. Hetenkint 1 óra. Ugyanaz és rondírás

III. osztály. (A rajzórakon). Írás iskolai táblán. Havi házi feladatok.

IV. osztály. (A rajzórakon). Az írástanítás módszere. Havi házi feladatok.

M e g o k o l á s.

A r a j z tantervének megállapításánál figyelemmel voltunk a tanügyi kormányznak a népiskolai és tanítóképzői rajztanítás reformját célzó felső rendeleteire és intézkedéseire. Nagyméltóságod ugyanis az 1890. évi márczins 15-én 5123. sz. a. kelt felső rendeletével megbízta az Orsz. Közoktatási Tanácsot, hogy a népiskolai és tanítóképzői rajzoktatást tanulmányozza s a hiányok megszüntetésére tegyen részletes javaslatokat. A Tanács felterjesztésére Nagyméltóságod elrendelte a népiskolai és tanítóképzői rajztanítás tanulmányozása céljából ezen intézetek rajzaiból gyűjtemény összeállítását. Örömmel üdvözljük Nagyméltóságodnak intézkedéseit; mert ezeknek keresztülvitele által biztosítva hiszszük a népiskolai és tanítóképzői rajzoktatás felvirágzását, a célul kitűzött fontos pedagógiai és nemzeti érdekek előmozdítását. Legyen szabad azonban e helyen azon kérelmünket mély tisztelettel hangoztatni, hogy a tanulók rajzmunkái valamelyik fővárosi tanintézetünkben kiál-

lítottván, hozzáférhetőek legyenek s így azoknak tanulmányozása által szerzett tapasztalatainkat a tanterv és az utasítások részletes kidolgozása alkalmával érvényesíthessük.

Nagyméltóságodnak intenczióit s a rajzoktatásnak általunk és tapasztalt hiányait szem előtt tartva, e tárgy óráinak számát (a szépríssal együtt) 7 ról 14-re emeltük fel. Az óraszaporítás szükségét még az 1890-ben tartott közgyűlésünk kimondotta, a mit I. Emlékiratunk 21. és 21-ik lapjain meg is okoltunk; már akkor kijelentettük s most ismétéljük, hogy általában egyetértünk az Orsz. Közoktatási Tanács. által a tanügyi kormányhoz felterjesztett megokolással és részletes javaslattal.

Mi is, miként a tanács, a bajokat az ó r a s z á m n a k s z a p o r í t á s a és a t a n a n y a g n a k h e l y e s e b b é s r é s z l e t e s e b b m e g j e l ö l é s e által véljük orvosolhatni. Az előbbi körülményről már számot adván, utóbbiról azt jegyezzük meg, hogy a tananyag kijelölésénél főleg azt tekintjük irányadónak, hogy a növendékek képesek legyenek a népiskolában a rajzot a népiskolai tantervben kifejezett célnak megfelelően tanítani, s hogy rajzbeli ügyességöket a rajzon kívül a többi tárgyak tanítása alkalmával is kellőképen érvényesíthessék. A tanítóképző rajzoktatás tárgyai: a szabadkézi rajz, mértani rajz, a táblán való rajzolás és a rajztanítás módszere, a melyek anyagának tanfolyamok szerinti általános kijelölésénél azon szempont vezérelt, hogy mily értékkel bírnak a tanítóképző rajzoktatás jelzett feladatának megvalósítása körül.

A népiskolai rajztanításhoz szükséges készséget főleg a s z a b a d k é z i r a j z b a n v a l ó ü g y e s s é g a d j a m e g; ezért e tárgynak juttattuk a legnagyobb szerepet tantervünkben. A szabadkézi rajz javaslatunk szerint az első három évfolyamnak tárgya, miként azt az 1882-iki tanterv is megállapítja. A tananyag kijelölése azonban eltér a régi tantervtől annyiban, hogy kiváló gondot kívánunk fordítani a síkékítmények rajzolására, mivel ez képezi a népiskolai rajzoktatás legfőbb anyagát. A síkékítmények a jelenleg érvényes tantervben csak a harmadik évfolyam tárgyaként szerepelnek, addig javaslatunk azok rajzolását a kombinációk fokozatos emelkedésével mind a három első évfolyamra kiterjeszti. A jelenleg érvényes tanterv szerint a szemléleti látszattan már az első osztálynak tárgya. Habár mi e tárgyat a térérzék fejlesztése szempontjából igen fontosnak tartjuk, de tekintve az intézeti növendékek hiányos előképzettségét s azt a körülményt, hogy a szemléleti látszattan a síkmértan és a síkékítmények rajzolása által készíthető elő, a szemléleti látszattan a sikeres oktatás érdekében a II. évfolyamba helyeztük át. A domboru díszítmények és a testek rajzolását, a mely eddig a II. és III. évfolyamban taníttatott, csupán a III. évfolyam anyagává tettük, tekintve azt, hogy ezen tárgy sikeres tanítása az I. és II. évfolyam általunk kitűzött anyagának teljes bevégezése által feltételeztetik.

A m é r t a n i r a j z n a k, a mely az alakok és testek pontos megfigyelésére és ábrázolására tanít, a rajztanítás menetének öntudatosságát és biztosságát segíti elő, szintén fontos szerepe van a tanítóképzői rajzoktatásban. Tekintve a mértani és szabadkézi rajz viszonyát, előbbinek anyagát a szabadkézi rajz menete szerint osztottuk fel. Eltérőleg a régi tantervtől az I. osztályba a síkmértant és a síkmértani ékítmények

rajzolását vettük fel, s csak a második évfolyam tárgyát képezi az elemi ábrázolástan, azaz a geometriai testek és egyszerű tárgyak rajzolása, valamint a vetítéstan. A harmadik évfolyanban az addig tanultak alkalmazása és kibővítése történik a domború diszjtmények és tárgyak rajzolása alkalmával.

A táblán való rajzolás az 1882-iki tanterv szerint csak a negyedik évfolyamban fordul elő. Minthogy a rajzolás ezen módjában való készség a népiskolai sikeres rajzoktatás elengedhetetlen feltétele, s a népiskolai többi tárgyak tanításának sikerét is előmozdítja, a táblán való rajzolást a rajztanítás menetével kapcsolatban mind a négy évfolyamban kívánjuk gyakoroltatni.

A rajztanítás módszere és a népiskolai rajztanítás anyagának részletes feldolgozása, miként azt a jelenleg érvényes tantervben találjuk, a IV. évfolyamnak egyedüli tárgya javaslatunk szerint is. A módszertan tanításának azonban csak az esetben lehet gyakorlati és az egész népiskolai rajztanításra kiható haszna, ha a népiskolai rajztanítás anyaga és tanmenete részletesen megállapíttatik. Kívánatosnak tartjuk tehát, hogy ez kidolgoztassék, s a munkával esetleg egyesületünk megbizassék.

A szépírás tanítását a jelenleg érvényes tanterv az I. és II. évfolyam anyagául szabja ugyan meg, de arra külön órát nem vesz fel. Általános tapasztalat, hogy népiskoláinkban a szépírás tanítására kevés gondot fordítanak, a minnek részben a tanító hiányos kiképzetése is oka. A szépírás tanításának alapfeltétele, hogy maga a tanító tudjon tisztán és tetszetősen írni papíron és táblán, járatos legyen a szépírás tanításának módszerében; de társadalmilag is előnyére válik a tanítónak az írás szépsége és a díszírás-nemekben való gyakorlottság.

A szépírás tanításának ezen fontosságát szem előtt tartva, az I. és II. osztályban a rajz mellett 1—1 órát vettünk fel e tárgyra, azon kívül a III. és IV. osztályokban is kívánjuk azt a rajzórakon és havi házi feladatok által gyakoroltatni. A szépírás tanításának módszere a IV. osztály tárgyát képezi. A táblán való írásra folyton nagy gond fordítandó.

Testgyakorlat.

I. osztály. Testgyakorlatok (szabad, rend- és szergyakorlatok), játékok. Hetenként 2 óra,

II. osztály. Testgyakorlatok (szabad, rend- és szergyakorlatok), játékok. Hetenként 2 óra.

III. osztály. Testgyakorlatok (szabad, rend- és szergyakorlatok), játékok, a tornatanítás módszere. Heti 2 óra.

IV. osztály. Testgyakorlatok (a tanítóképzőkben különösen katonai gyakorlatok) és játékok. A tornázás elmélete és története.

J e g y z e t. Szükséges, hogy a növendékek szabad idejüknek is egy bizonyos részét tornázásra, rendszeres játéokra, korcsolyázásra s egyéb testedző időtöltésre fordítsák.

M e g o k o l á s.

Az a mozgalom, a mely a testi nevelés előmozdítása czéljából a közoktatási kormány kezdeményezésére újabban megindult, s a mely bizonyára jótékonyan fog kihatni az egyesnek, valamint idővel a társadalomnak jólétére, szellemis anyagi előhaladására, népoktatási intézeteinket, különösen a népiskolákat még alig érintette. Sajnos, népiskoláinkban a testgyakorlatra, játékra, általában a gyermekek testének ápolására, fejlesztésére alig fordítanak gondot! Ama számos tényező közül, a melyek a népiskolai testi nevelés előmozdítására alkalmasak, egyike a hathatósaknak, hogy már a tanítóképző ifjak kiképzetésénél tekintettel legyünk a népiskolai nevelőoktatásnak ezen fontos mozzanatára. Habár tanítóképző intézeteink az 1891. május havában tartott tornaverseny alkalmával derekasán megállották helyüket s két intézet kitüntetésben is részesült, mindazáltal tanítóképzőink nagyobb részében a testgyakorlás művelése nincs azon fokon, hogy ez által a népiskolai testgyakorlás fellendülése várható lenne. A tanítóképző-intézeti testgyakorlás előmozdítására számos tényező foly be, a melyeknek tárgyalása nem lévén most feladatunk, elengedhetetlen feltétel gyanánt jelenleg kettőt említünk meg:

a) Elkerülhetlenül szükséges, hogy intézeteinkben teljesen felszerelt téli és nyári torna helyiségek és nagy játszótér álljon a tanulók és a tanár szolgálatára, a melyek nélkül rendszeres tornázásról, a játékoknak gyakorlásáról szó sem lehet. Hogy tanítóképző-intézeteink a testgyakorlás fejlesztése szempontjából nem felelnek meg hivatásuknak, annak első sorban nem a tanterv, hanem a torna- és játszó helyiségek hiánya az oka. A tanítóképző ifjak a testgyakorlás nélkülözhetetlen szükségéről csak akkor győződhetnek meg, ha annak jótékony, üdítő hatását önmagukon is tapasztalják.

b) Szükséges oly részletes tanterv és utasítás készítése, a melyek alapján lehetséges legyen oly tanítókat és tanítónőket képezni, a kik az elemi iskolákban a testgyakorlást teljesen önállóan és eredményesen taníthassák. Ily részletes tanterv alapjául szolgál testgyakorlási óraterv-javaslatunk, a melynek készítésénél tekintetbe vettük, hogy az iskolai tornázás sikere függ általában a reá fordított időtől, a tananyagtól s a tanítás módszerétől.

A mi az időt illeti, kívánjuk, hogy a tanítóképző növendékek általában az eddig inél több időt fordítsanak a testgyakorlatokra. Ezt nem a torna-tanórák számának szaporítása által véljük elérendőnek, hanem, hogy az elébb jelzett módon alkalom adassék a növendékeknek a tanórákon kiszabott utasítások szerint a szabad idejükben való tornázásra és játékra. Ennek, mint önképzésnek, azon kiváló előnye lesz, hogy a tanórákon tanultakat begyakorolván, kedvet kapnak testüknek további edzésére, s a népiskolában is lelkesedéssel fogják a nevelésnek ezen ágát művelni. Ezen öngyakorlást, mint a képzőintézeti tornatanítás elengedhetetlen feltételét és kiegészítő részét tartván szemünk előtt, a férfi tanítóképzőkben meghagytuk a tornaórák jelenlegi számát, vagyis az évfolyamonkénti heti 2—2, összesen 8 órát. Nem tartjuk azonban

elégnek a tanítónőképzők jelenlegi heti 1—1, összesen 4 óráját a torna-
tanítás anyagának elvégzésére s az öngyakorláshoz szükséges biztos alap
megadására, ezért a tanítónőképző-intézetekben a testgyakorlati órák
számát évfolyamonként és hetenkint egy-egygyel, összesen 4-el emeltük.

A mi a testgyakorlatok t a n a n y a g á t illeti, ennek kijelölésénél ré-
szint már tanterv-vázlatunkban tekintetbe vettük, részint a tananyagrészlete-
zésnél figyelemmel fogunk lenni a testgyakorlatok különböző ágaira :
a t o r n á r a, a mely a test minden oldalú és arányos fejlesztésére első
sorban alkalmas, a j á t é k r a, a mely a test több oldalú fejlesztése mellett
helyt ad az egyéniség szabad nyilvánulásának is s ezért az erkölcsi nevelés
szempontjából igen fontos s az ugynevezett s p o r t n e m e k r e (kor-
csolyázás, uszás, gyaloglás, táncz, vivás stb), a melyek a testet kitartó
erőkifejtésre képesítik. E tárgyak közül különös gonddal kívánjuk ápolni
a játékokat, mivel ezek képezik az elemi testgyakorlás főanyagát s a
mellett néha (különösen a leánygyermekek játékeinál) dallal lévén össze-
kötve, a nemzeti érzület ápolására is alkalmasak. A tornából tekintettel
a népiskolai tornázásra, a szabad, rend- és katonai gyakorlatoknak adunk
elsőséget. A sportnemek közül főleg a gyaloglást, uszást, korcsolyázást
tánczot (leánynövendékeknél), kívánjuk gyakoroltatni, mivel ezen gyakor-
latnemek a népiskolában is előfordulhatnak. Tantervünkben tehát a test-
gyakorlatok minden nemét fel kívánjuk ölelni, mindegyiket a tanítóképző
oktatás céljának megfelelő mértékben és irányban. Éppen azért több
oldalúság által különbözik javaslatunk az 1882-iki tanterv ezen részé-
től, a mely a tanítóképző testgyakorlatnak egyedüli tárgyává a tornát teszi.

Fontos a tanítóképző növendékekre, mint leendő tanítókra nézve,
hogy ismerjék a testgyakorlás elméletét és történetét,
mert ez képesíti őket a testgyakorlatoknak szakértelmen alapuló öntu-
datos végzésére és végeztetésére, valamint a testgyakorlás tanításá-
nak módszerét, a mely a népiskolai teendőkkal ismerteti meg a
növendékeket. E tárgyakat tehát szintén felvettük javaslatunknak ide-
vágó részébe. Habár e két tantárgy helyesen együtt és pedig a gyakorlati
rész elvégzése után volna tanítandó, mindazáltal a célból, hogy a IV.
éves növendékek ne csak elmélettel foglalkozzanak, hanem gyakorla-
taikat folytathassák, ez anyagot kétfelé osztottuk s a III. osztályba
a testgyakorlás elméletét és történetét s a IV.-be a módszerét vettük fel.

A sikeres testgyakorlati tanítás harmadik tényezőjének a t a n -
a n y a g m ó d s z e r e s f e l d o l g o z á s á t mondottuk. Erről a tananyag
részletezése és az utasítások lesznek hivatva gondoskodni, a melyekben
a férfi és női tornázás külön sajátosságaira tekintettel szigoruan alkalmazni
kívánjuk a f o k o z a t o s s á g o t s általában a testgyakorlás módszertani
elveit.

O s s z e f o g l a l á s .

Órafelosztásunkról a következő táblázat nyújt áttekintést.

Sor- szám	T a n t á r g y	I.	II.	III.	IV.	Összes óra
1	Hit- és erkölcsstan	2	2	2	2	8
2	Neveléstan	2	3	3	2	10
3	Tanítási gyakorlatok	—	—	2	8	10
4	Nagyar nyelv és irodalom	4	4	4	2	14
5	Német nyelv	2	2	2	2	8
6	Mennyiségtan	4	4	3	2	13
7	Földrajz	2	2	1	1	6
8	Történelem	2	2	2	2	8
9	Természettudományok	2	2	5	3	12
10	Ének és zene (a tan.-képzőkben)	5	5	5	5	20
11	Ének és zene (a tñő.-képzőkben)	(4)	(4)	(4)	(4)	(16)
12	Rajz és szépírás	5	5	2	2	14
13	Testgyakorlat	2	2	2	2	8
14	Gazdasági és kézügyesítő gvak.	4	4	4	2	14
Összesen		36	37	37	35	145
Ttnő.-képzőkben		(35)	(36)	(36)	(34)	(141)

Az 1882-ben az állami elemi tanítóképző-intézetek számára kiadott tanterv az egyes évfolyamokban a következő óraösszegeket tünteti fel:

I. o.	II. o.	III. o.	IV. o.	összeg
27	27	27	26	107

Ha az 1882-iki tanterv által tényleg ki mutatott óraszámok ezen összegeit összehasonlítjuk az egyesületünk által készített tantervvezlat óraösszegeivel, úgy látszólag oly óraszaporulat mutatkozik, a mely méltán tulzottnak tűnhetnék fel. Tekintetbe veendő azonban, hogy a jelenleg érvényes tanterv a gazdasági és kézimunka-gyakorlatok óráinak számát nem veszi fel az összegbe, pedig ez évfolyamonként és hetenként legalább 4—4-et (néhány tanítóképzőben 6—8-at is) tesz ki; az egészségtan és életmentés óráinak száma, a mely miniszteri rendeletre utólagosan vétetett fel a tantervbe, szintén nincsen beszámítva, pedig ez szintén kitesz a IV. évfolyamban 2 órát (néhány intézetnél III. és IV. évfolyamban együtt 4 órát is). Nem számítja továbbá a hivatalos tanterv a rendkívüli tárgyakat sem, mint pl. a francia nyelvet, a mely a tanítónőképzőkben 10—12, sőt 14 órával is szerepel. Ha az utóbbiakat nem számítjuk is, hanem csak a rendes tárgyakra tényleg fordított órákat, akkor évfolyamonként legalább is a következő összegek jönnek ki:

I. o.	II. o.	III. o.	IV. o.	összeg
31	31	31	32	125

Tehát a tényleges óraszaporulat :

	I. o.	II. o.	III. o.	IV. o.	összeg
tanítóképzőkben	5	6	6	3	20
tanítónőképzőkben	4	5	5	2	16

Vagyis az első évfolyamokban naponként legfeljebb 1—1, a negyedik osztályban pedig két naponként (tanítónőképzőkben három naponként) 1 órával növekszik a tanórák száma. Tekintve azonban, hogy az óraszámok emelkedése leginkább a gyakorlati és művészeti tárgyakra (gyakorlati tanítás, ének-zene, rajz) esik, a melyek nem veszik oly nagy mértékben, oly folytonosan és egyoldalúlag a növendékek szellemi működését igénybe, mint az elméleti tárgyak, sőt kellemes szórakozást is szereznek ; tekintve továbbá, hogy a gazdasági és kézipari foglalkozások testi üdülésül is szolgálnak: a javasolt óraszám-növekvés nem tűnhetik fel károsnak a növendékek testi és szellemi épségére.

Habár meg vagyunk győződve, hogy az általunk javasolt 35—37 heti óraszám korántsem fogná tanítóképzőinkben a túlterheltetés veszélyét oly fenyegetővé tenni, mint középiskoláink felső osztályaiban, a melyekben a tanulók heti 35 órában főleg elméleti tárgyakkal foglalkoznak ; mindazáltal teljes tudatával vagyunk azon bajoknak, a melyek a tanítónövendékek naponkénti 5—6 órai iskolai foglalkoztatásából, s azonkívül 4, esetleg 5 óra munkálkodásából eredhetnek. A gyorsan váltakozó benyomások nagy száma könnyen felületességre vezethet. Az ismeretek biztos elsajátítására, önálló gondolkodásra és ítélethozatalra alig van alkalom. Nem jut elég idő az önképzésre, a minek gondos ápolása pedig tanítóképzőinkben igen fontos. Szenvedhet általában a testi és lelki erők elevevése és rugékonysága.

E bajokat megelőzni, a káros befolyásokat ellensúlyozni az által véljük, ha egyrészt a növendékek testi erőinek fentartására és fejlesztésére különös gondot fordítunk, a szellemi munkát testgyakorlatok, kirándulások, a szabadban végzendő munkák által ellensúlyozzuk, másrészt, ha tanulásukat az öntevékenységre, és a folytonos gyakorlatra alapított tanítási mód által lehetőleg megkönnyítjük. Éppen ennek biztosítása végett van szükségünk az I. és jelen Emlékiratainkban kifejtett alapelvek szerint készíthető részletes tantervre, tanítási utasításokra és a tanítóképző-intézetek számára írt kitűnő tankönyvekre. Ha ezeket elérnünk sikerül, úgy reméljük, hogy tanítóképzőinkben a túlterheltetés kérdése csekélyebb jelentőségű lesz, mint a milyen ma ; az oktatás menete egységesebb, eredménye maradandóbb s az önképzésre is sokkal inkább indító lesz, mint eddig.

De még, ha a jelzett tényezőket nem is sikerülne a lehető legtökéletesebb alakban és fokban életbe léptetni, akkor sem tartanók megengedhetőnek a javasolt óraszámoknak s ez által a tanítóképző oktatás célba vett magasabb színvonalának leszállítását. Tantervünk bármely készítőjének számolnia kell kulturális életünknek az utolsó évtizedben történt rohamos fejlődésével. A népiskolai oktatás nemzeti jelentő-

ségének elismerése jelentékenyen fokozza az iránta támasztott igényeket, a mivel lépést kell tartani a tanítók szakképztségének; sőt tekintve, hogy a népiskolai ügy jelentőségének növekvésével a tanítónak a társadalmi életben elfoglalt helyzete is javul, a tanítói általános műveltség iránt is mindinkább magasabb igények támadnak. A nehézség tehát, a melylyel tantervünk készítése alkalmával meg kell küzdenünk, abban áll, hogy mint eddig is, a tanítóképző, ha nem is oly irányú, de oly magas fokú általános műveltséget nyújtson négy év alatt, mint a középiskola négy felső osztálya s a mellett a kellő fokú szakképztséget is megadja. Ezen kettős feladatnak a tanítóképző szűk keretébe való összeszorítása elkerülhetlenné teszi a tananyag bizonyos zsufoltságát. Javaslatunkban törekedtünk a zsufoltságon a tantárgyak számának lehető korlátozása által segíteni, ennek ellenére is a kiképzés színvonalának általános emelése, az észlelt legfőbb hiányok megszüntetése szükségképpen megszorította a tanítóképzői teendők számát.

De még egy másik körülménnyel is számot kell vetnünk tantervünk készítésénél. A tanítót ugyanis egyfelől az állásából kifolyó feladatok, másfelől anyagi viszonyai bizonyos mellékfoglalkozások végzésére kényszerítik. A néptanítótól, mint a közművelődés munkásától, megkívánják, hogy a népiskolai teendők elvégzésén kívül helysége anyagi és szellemi jólétének előmozdítója, lankadatlan buzgalmú munkása legyen. Szerveznie kell népkönyvtárakat, a felnőttek oktatását, dalos köröket, tanítani kell a népet észszerű gazdálkodásra, gyümölcsészetre, méhészetre, selyemtenyésztésre, házi iparra és tűzoltásra. A tanítót ezen kívül a mindennapi megélhetés és, mivel fizetése nem áll arányban társadalmi állásával és igényeivel, mellékfoglalkozások üzésére utalja. Kántori hivatalt visel, gazdálkodik, kertészkedik, ipariskolában tanít, leckeórát ad, másol stb. stb.

Mi a mellékes teendők és foglalkozások egy részét nem tartjuk jogosultaknak s a tanítói hivatalhoz illőknek, s általában kívánjuk ezek számának apasztását, valamint a tanítók anyagi helyzetének javítását, hogy sem esetleg a közérdekű munkákkal való elhalmozás által, sem főleg nélkülözhetetlen életszükségleteiknek megkeresésével idejüket szét ne forgácsolják, hanem egészen hivataluknak élhessenek. Mindazáltal vannak e mellékfoglalkozások között a tanítói hivatásból kifolyók és a mai kedvezőtlen viszonyok által indokoltak is; ezért, ha az elterjedt nézetekkel s a tényleges viszonyokkal ellenkezésbe nem akartunk jönni, tanítóképző tantervünk készítésénél a legindokoltabb mellékfoglalkozásokra tekintettel kell lennünk. Ilyenek, a melyek a tanító társadalmi állását, befolyását, anyagi jólétét mozdítják elő. E czélból vettük fel tantervünkbe az egyházi zenét, s részben a hangszerek tanítását, a mezei munkákat, méhészetet, selyemtenyésztést, szőlőművelést, házi ipart, díszírást, a melyek, ha a tanító pusztán a népiskolai teendőkre volna előkészítendő, vagy egészen elhagyhatók, vagy legalább kisebb terjedelmre volnának szoríthatók.

Kegyelmes Urunk!

Ezekben bátorkodtunk javaslatainkat a tanítóképző-intézeti tanterv módosítására vonatkozólag előadni. Első és jelen emlékiratunkban kifejtettük azon okokat, a melyek a tanterv módosítását szükségessé tették; az elveket, a melyek a munkálat irányát megszabták, és a melyeket a tananyag általános felosztásánál szem előtt tartottunk s a részletezésnél is követni fogunk; a nehézségeket, a melyekkel meg kelle küzdenünk; a jelenlegi rendszer hibáit, a melyeken javaslatunk megvalósítása részben javítani fog.

Egész munkálatunkban egy főczél lebegett szemünk előtt: emelni a tanítói általános és szakműveltséget. Ennek érdekében indítottuk saját körünkben a mozgalmat, ennek szolgálatában állott munkálatunk minden mozzanata s ezt kívánjuk előmozdítani munkánk folytatásával és befejezésével. Ezt a czélt fogjuk általában szolgálni minden erőnkkel, lelkesedve és szünetlenül.

Legyen szabad azonban azon nézetünket nyilvánítani, hogy minden a tanítói műveltség fokozására irányuló törekvésnek, így a mi javaslataink esetleges megvalósításának is csak akkor lesz haszna, ha a néptanítóképzés arányosítottatik képzettségük színvonalával. A legnagyobb értelmi és erkölcsi erőt is megbénítja az anyagi gondokkal való küzködés. Intelligentia és az anyagi viszonyok közötti aránytalanság elégedetlenséget szül és a munka sikerét kétségessé teszi. Örömmel üdvözljük Nagyméltóságodnak a tanítók anyagi viszonyainak javítására irányuló törekvéseit és melegen óhajtjuk, hogy Nagyméltóságod ama nagy munkát, a melynek a mult évben a tanítói fizetések ügyében a képviselőházhoz benyújtott törvényjavaslat, hiszszük, csak kezdetét jelenti, vagyis a tanítók fizetésének állásukhoz mért javítását mielőbb befejezhesse. Kimondhatatlan áldás lesz ez hazánk kulturális előhaladására, tanítóinkba lelkesedést, munkakedvet fog önteni, népiskolai oktatásunkat felvirágoztatni, s tanítóképzőinket is meg fogja azon béklyótól szabadítani, a mely szabad fejlődésüket leginkább gátolja s a mely a tanítóképző-intézetek minden reformja elé alig leküzdhető akadályokat gördít.

A midőn munkálatunkat Nagyméltóságodnak magas színe elé terjesztjük, alázattal kérjük, méltóztatásék nagybecsü figyelmére méltatni, s a mennyiben javaslataink Nagyméltóságod magas tetszésével, bölcs belátásával találkozni, kegyeskedjék azokat az általunk javasolt módon megvalósulásra segíteni.

Budapesten, 1892. október 8-án.

A Tanítóképző-Intézeti Tanárok Országos Egyesületének
választmányá nevében alázatos szolgálai:

Péterfy Sándor,
elnök.

Nagy László,
főtítkár.